

Nationaal Rapporteur Mensenhandel
en Seksueel Geweld tegen Kinderen

Vertrouwen in Veerkracht

*Een casuïstiekonderzoek naar
(de aanpak van) seksueel geweld
tegen jonge vrouwen in Amsterdam*

seksueel geweld tegen
kinderen

H.J. Bolhaar

Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen

S.G.D. Kok (senior adviseur/projectleider van deze publicatie)

A. Kuipers (onderzoeker)

Colofon

Referentie: Vertrouwen in Veerkracht. *Een casuïstiekonderzoek naar (de aanpak van) seksueel geweld tegen jonge vrouwen in Amsterdam.* Nationaal Rapporteur.

Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen

Postbus 20301

2500 EH Den Haag

070-3704514

www.nationaalrapporteur.nl

Grafische en digitale realisatie: Studio Kers

© Nationaal Rapporteur 2020

Wij maken gebruik van stock-fotografie, de personen getoond op de foto's komen niet voor in het rapport.

Inhoud

Voorwoord	5
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding	7
1.2 De aanpak in gemeenten – je ziet het pas als je het doorhebt	8
1.3 Mensenhandel of seksueel geweld tegen kinderen?	9
1.4 Probleemstelling	9
1.5 Methode	9
1.6 Leeswijzer	11
2 Wie zijn deze meiden?	12
2.1 Casusspecifieke kenmerken	13
2.2 Algemene indrukken	13
2.3 Conclusie	15
3 Wat maken de meiden mee?	17
3.1 Verschillende vormen van seksueel geweld	18
3.1.1 Casusspecifieke informatie	18
3.1.2 Algemene indrukken	19
3.2 Overige problematiek	21
3.2.1 Casusspecifieke informatie	21
3.2.2 Algemene indrukken	22
3.3 Beschermende factoren	24
3.4 Conclusie	25
4 Op welke manier gaan de betrokken instanties om met deze problemen?	28
4.1 Casusspecifieke informatie	29
4.2 Algemene indrukken	32
4.3 Conclusie	38
5 Slot	40
5.1 Seksueel geweld in Amsterdam: de casuïstiek	41
5.2 Handelingsperspectieven	42
5.2.1 Slachtofferperspectief	43
5.2.2 Professioneel perspectief	43
5.2.3 Bestuurlijk perspectief	45
5.3 Richtinggevende noties	46
Bijlagen	50
B1 Onderzoeksverantwoording	51
B2 Vragenlijst	55

Voorwoord

‘Bijna de helft van alle meisjes maakt in haar leven een vorm van seksueel geweld mee.’

Met deze schokkende constatering begint en eindigt dit rapport dat op verzoek van de gemeente Amsterdam is gemaakt. Schokkend, als je op je laat inwerken hoeveel meisjes het betreft, als je beseft wat hen is overkomen, en als je je realiseert welke verstrekkende negatieve consequenties dit veelal voor hen heeft in hun verdere leven.

Dit zijn jonge meisjes en vrouwen, met kwetsbaarheden maar ook vol veerkracht en talent. Jonge mensen in ontwikkeling, in hun zoektocht naar een toekomst met betekenis.

Omdat seksueel grensoverschrijdend gedrag zoveel leed veroorzaakt en zo'n geweld doet aan fundamentele principes van vrijheid, waardigheid en zelfbeschikking, moeten we alles op alles zetten om het maximaal te voorkomen en te bestrijden. Op alle fronten en met iedereen die daarbij een rol kan vervullen.

Het is van groot belang dat het college van burgemeester en wethouders van Amsterdam richtinggevende brede initiatieven op dit vlak heeft genomen. Er is alle aanleiding, zo blijkt uit dit rapport, om aan de situatie van jonge vrouwen en meisjes bijzondere aandacht te geven.

We mogen ons niet neerleggen bij het verontrustende beeld dat uit de casuïstiek en uit signalen en ervaringen van professionals naar voren komt. We zijn het verplicht aan de vrijheidsprincipes die aan onze samenleving ten grondslag liggen. Deze jonge mensen verdienen een waardig ontwikkelingsperspectief. Als inwoner van Amsterdam, burger van Nederland en bovenal als gerespecteerd mens.

Ik hoop dat dit rapport hieraan een bijdrage kan leveren.

Ik dank het college van B&W van Amsterdam voor het nemen van dit belangrijke initiatief en voor de aan mij gestelde vraag.

Dank ook aan de bevlogen professionals die hun medewerking aan dit onderzoek hebben verleend. En aan Jan-Kees Helderma (Radboud Universiteit) en Peer van der Helm (Hogeschool Leiden) voor het delen van hun expertise en voor het kritisch meelesen gedurende het onderzoek.

Tenslotte wil ik Suzanne Kok, Annabelle Kuipers en de andere medewerkers van het bureau Nationaal Rapporteur, danken voor hun deskundigheid, uithoudingsvermogen en teamwork. Ik ben trots op het werk dat zij geleverd hebben.

Herman Bolhaar

Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen

1 Inleiding

Amsterdam, 4 juli 2019. Tijdens een gesprek in de ambtswoning van de burgemeester delen professionals hun grote zorgen over signalen van grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld tegen jonge vrouwen in Amsterdam. Jonge vrouwen en meisjes die meestal onder de radar blijven, die hulp en steun in hun omgeving ontberen, geïsoleerd zijn en blootstaan aan intimidatie en seksueel geweld.¹ Dit blijkt ook uit de verkenning die Margalith Kleijwegt deed in opdracht van de gemeente Amsterdam.² De politie en het Openbaar Ministerie, medewerkers van gezondheids-, welzijns- en jeugdorganisaties en de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen waarschuwen unaniem voor de ernst van het relatief onzichtbare en ongrijpbare probleem.

¹ Gemeente Amsterdam (2020). Raadsbrief 'Programma tegen seksuele intimidatie en seksueel geweld'. Geraadpleegd via <https://www.amsterdam.nl/jijstaatnietalleen/maatregelen/>.

² Website gemeente Amsterdam <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/college/burgemeester/persberichten/zorgen-veiligheid-meisjes-vrouwen/> (geraadpleegd op 28 augustus 2020)

1.1 Aanleiding

Het gesprek vormt, samen met eerdere signalen uit de stad, aanleiding voor het Amsterdamse college van burgemeester en wethouders (B&W) om de aanpak van intimidatie en geweld tegen vrouwen als prioriteit aan te merken. Daarbij wordt rekening gehouden met de verschillende vormen die het geweld kan aannemen: van intimidatie op straat en online vormen van seksueel geweld, tot ruilseks en seksuele uitbuiting. De aanpak krijgt vorm in het programma 'Seksuele intimidatie en seksueel geweld', dat bestaat uit een pakket van maatregelen.³ Eén van die maatregelen betreft het zichtbaar maken van de problematiek. Die speelt zich immers veelal onder de radar af.

Landelijk hebben we een aantal aanknopingspunten: zo is bekend dat 48% van de meisjes voor haar achttiende verjaardag al een strafbare vorm van fysiek seksueel geweld heeft meegemaakt. De emotionele en fysieke gevolgen daarvan zijn vaak langdurig en ingrijpend.⁴ Dat is ook te zien in de verkenning van Kleijwegt, die het beeld schetst van een groep getraumatiseerde meiden in Amsterdam, die niet weten hoe ze uit hun situatie kunnen ontsnappen.⁵ De gemeente Amsterdam heeft de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen gevraagd om te ondersteunen bij het verkrijgen van een coherent beeld van de problematiek in Amsterdam, en van handelingsperspectieven om de aanpak van seksueel geweld in Amsterdam te versterken.

DE NATIONAAL RAPPORTEUR MENSENHANDEL EN SEKSUEEL GEWELD TEGEN KINDEREN

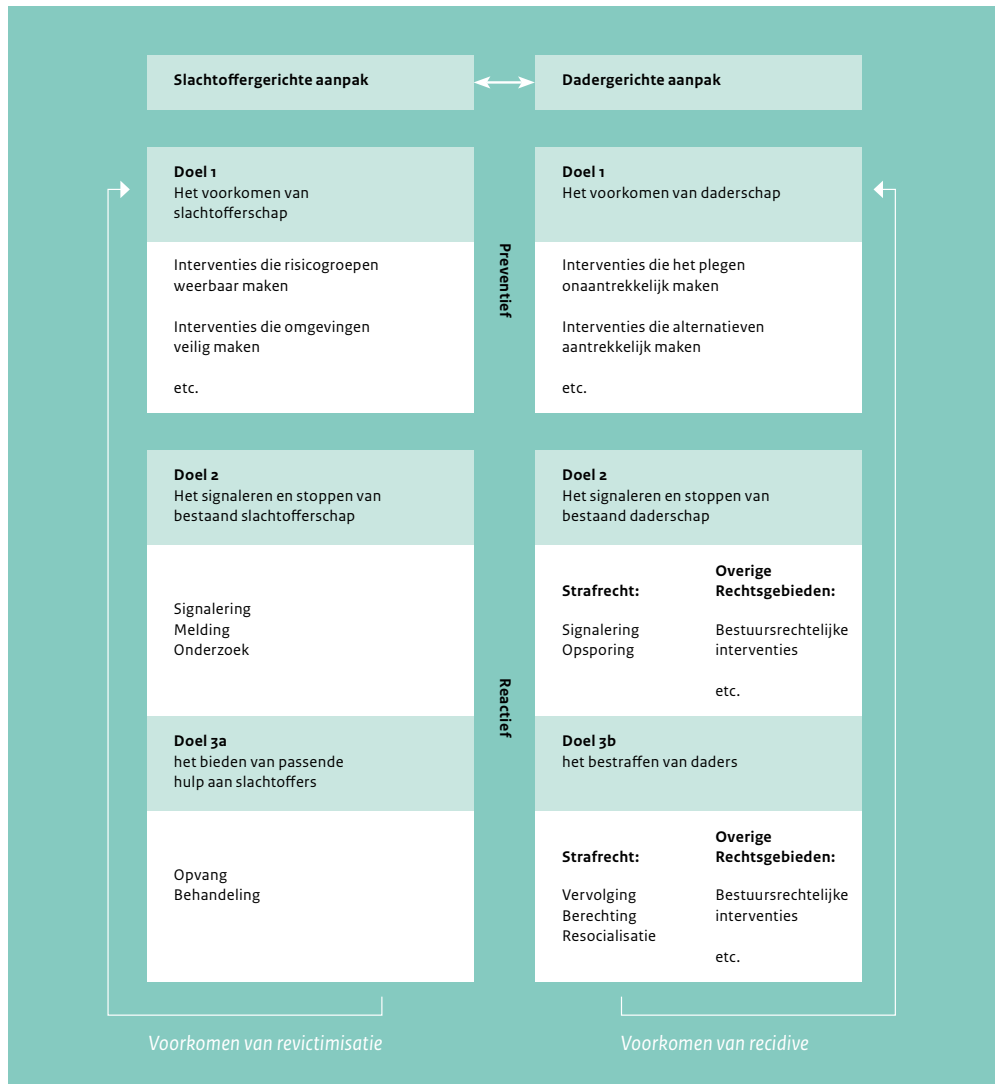
De Nationaal Rapporteur doet vanuit een onafhankelijke positie onderzoek naar de aard en omvang van mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen en brengt recente ontwikkelingen in de integrale aanpak in kaart (zie [Figuur 1.1](#)). De bescherming van slachtoffers is onlosmakelijk verbonden met de aanpak van daders. Een integrale aanpak bestaat uit zowel een preventieve als een reactieve kant en streeft drie doelen na: het voorkomen (1), signaleren en stoppen (2) van mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen, het bieden van hulp aan slachtoffers (3a) en het bestraffen van daders (3b). Om te weten of de aanpak daadwerkelijk effect heeft op het voorkomen en bestrijden van mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen is zicht op zowel het fenomeen als de aanpak cruciaal. De Nationaal Rapporteur maakt het fenomeen daarom zichtbaar door gegevens, kennis en signalen bij elkaar te brengen, te analyseren, en aanbevelingen te geven over hoe de aanpak mogelijk kan verbeteren. Op die manier kan het lerend vermogen worden gestimuleerd van alle betrokkenen in de aanpak van mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen. De taak van de Nationaal Rapporteur om te rapporteren over de aard en omvang van mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen in Nederland en de regering te adviseren over de aanpak van deze problematiek, is vastgelegd in de wet.⁶

3 Website gemeente Amsterdam <https://www.amsterdam.nl/jijstaatnietalleen/maatregelen/> (geraadpleegd op 28 augustus 2020)

4 Nationaal Rapporteur 2019 (Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2017-2018)

5 Website gemeente Amsterdam <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/college/burgemeester/persberichten/zorgen-veiligheid-meisjes-vrouwen/> (geraadpleegd op 28 augustus 2020)

6 Wet Nationaal rapporteur mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen (2013, 15 november). Geraadpleegd via <https://wetten.overheid.nl/BWBR0034176/2013-11-15>.

Figuur 1.1 De integrale aanpak van mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen

1.2 De aanpak in gemeenten – je ziet het pas als je het doorhebt

Die aanpak van zowel mensenhandel als seksueel geweld tegen kinderen komt grotendeels decentraal tot stand: zowel in gemeenten, als in regionaal verband. Gemeenten hebben de plicht seksueel geweld en mensenhandel te voorkomen met preventieve maatregelen. Ook moeten zij zorgen voor de bescherming en opvang van slachtoffers van seksueel geweld en mensenhandel. De grote rol van gemeenten wordt benadrukt in belangrijke kabinetsprogramma's over beide thema's, zoals Geweld Hoort Nergens Thuis⁷ en Samen tegen mensenhandel.⁸

7 Ministerie van Justitie en Veiligheid, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2018.

8 Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2018.

Omdat gemeenten dicht bij hun inwoners staan, hebben zij de mogelijkheid een centrale rol in te nemen in de aanpak van seksueel geweld tegen kinderen en mensenhandel, samen met de verschillende uitvoerende organisaties in de stad. Het ontbreekt echter vaak aan informatie die duidelijk maakt wat de problematiek en de verschijningsvormen van seksueel geweld en mensenhandel op lokaal en regionaal niveau zijn. Zonder dit inzicht is het niet mogelijk om effectief beleid te maken. Met dit onderzoek probeert de Nationaal Rapporteur bij te dragen aan deze inzichten: zowel in de stad Amsterdam, als wellicht voor andere gemeenten die zich geconfronteerd zien met deze problematiek of voor wie deze problemen juist nog onzichtbaar zijn. Daarbij richt dit onderzoek zich op de aard van de problematiek, en op handelingsperspectieven voor de aanpak daarvan.

1.3 Mensenhandel of seksueel geweld tegen kinderen?

De verschillende vormen van seksuele intimidatie, seksueel geweld en seksuele uitbuiting zijn niet alleen gebrekkig in beeld, ze blijken in de praktijk ook niet altijd strikt af te bakenen. Dit onderzoek beperkt zich daarom niet tot mensenhandel of seksueel geweld tegen kinderen. De invalshoek wordt bepaald door de *doelgroep* waarover de zorgen in de stad het grootst zijn: meisjes en jonge vrouwen, grofweg tussen de veertien en vierentwintig jaar oud, die slachtoffer zijn geworden van seksuele intimidatie, seksueel geweld of seksuele uitbuiting. Voor de leesbaarheid worden deze verschillende vormen in de rest van dit onderzoek aangeduid met de brede noemer *seksueel geweld*.

1.4 Probleemstelling

Het doel van dit onderzoek is meer zicht krijgen op de aard van de verschillende vormen van seksuele intimidatie, seksueel geweld en seksuele uitbuiting van meisjes en jonge vrouwen in Amsterdam; hierna seksueel geweld genoemd. Op basis daarvan kunnen handelingsperspectieven voor het versterken van de aanpak worden aangereikt. De onderzoeksvraag die daarbij centraal staat, is als volgt:

Wat is de aard van slachtofferschap van meisjes en jonge vrouwen die seksueel geweld hebben meegemaakt in Amsterdam en bekend zijn gemeentelijke instanties?

Om antwoord op deze onderzoeksvraag te geven, zijn enkele deelvragen geformuleerd. Deze luiden:

- Wat zijn de achtergrondkenmerken van deze slachtoffers van seksueel geweld in Amsterdam?
- Welke specifieke vormen van seksueel geweld maken zij in Amsterdam mee?
- Welke problemen nemen de betrokken instanties waar bij deze slachtoffers?
- Op welke manier gaan de betrokken instanties om met deze problemen?

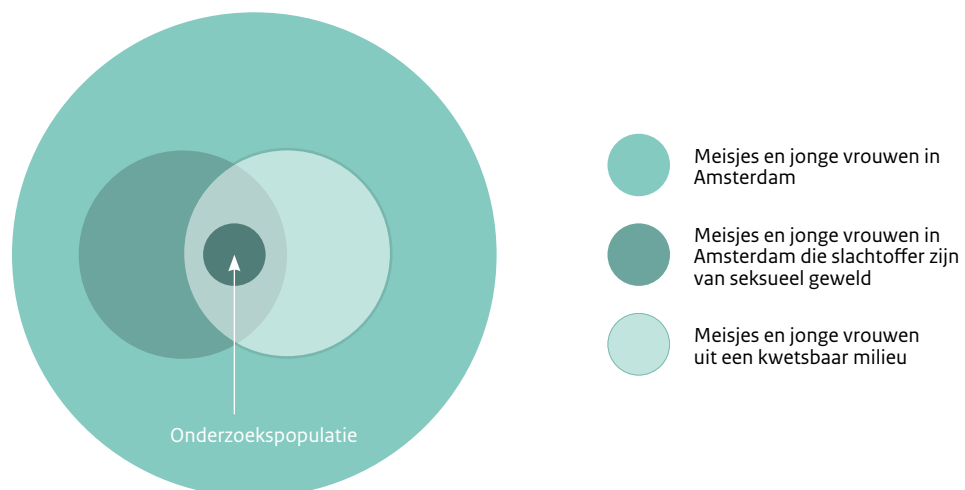
1.5 Methode

Om antwoord te kunnen geven op de bovenstaande onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen, is gekozen voor een kwalitatief casuïstiekonderzoek (casestudy). Dit type onderzoek maakt het mogelijk om veel details op te halen, die niet gemakkelijk worden verkregen door andere methoden. De verzamelde gegevens zijn rijk en diepgaand, wat recht doet aan het doel van het

onderzoek: het verkrijgen van inzicht in de aard van slachtofferschap van seksueel geweld in Amsterdam, en het bieden van handelingsperspectieven om daarmee om te gaan.

Selectie casussen

Dit onderzoek beschrijft meerdere casussen die worden geanalyseerd op relevante patronen en verschillen (meervoudige casestudy). Daarvoor heeft de gemeente Amsterdam uit verschillende delen van de stad tien casussen geselecteerd. Deze komen uit casusoverleggen tussen verschillende instanties in de stad, of zij zijn desgevraagd aangedragen door Top1000-casusregisseurs.⁹ Bij de meisjes in de casussen die zijn aangedragen door de Top1000-regisseurs is sprake van een crimineel verleden, waardoor zij in deze aanpak terecht zijn gekomen. Met de selectie van de casussen is getracht een enigszins goede spreiding in type slachtoffer en het stadsdeel waaruit zij afkomstig zijn te bewerkstelligen. Een casus betreft in dit geval één slachtoffer; vrijwel altijd is dit slachtoffer al enkele jaren in beeld bij de gemeente en andere instanties in de stad. De onderzoekspopulatie bestaat dus uit tien meiden uit kwetsbare milieus die al slachtoffer zijn geworden van seksueel geweld, of over wie vermoedens bestaan; zie Figuur 1.2 voor een globale schematische weergave hiervan. Opgroeien in een kwetsbaar milieu is geen vereiste om betrokken te worden in het onderzoek, maar hiervan is wel bij elke casus sprake.

Figuur 1.2 Schets van de onderzoekspopulatie

Verzamelen en toetsen van informatie

Over de slachtoffers in de casussen is geprobeerd vanuit verschillende bronnen informatie te verzamelen en analyseren: aan de hand van documentanalyse van het dossier en uit diepte-interviews met de professionals werkzaam bij betrokken organisaties. Zo kan van elke casus een diepgravend beeld worden geschetst.

De informatie uit de tien individuele casussen is aangevuld en getoetst met kwalitatieve informatie over de problematiek in het algemeen. Hiervoor zijn twaalf diepte-interviews gehouden

⁹ De Top1000 is een integrale, persoonsgerichte aanpak voor criminele jongeren in Amsterdam. De jongere krijgt een regisseur die de regie voert over het hulpprogramma, dat zorg en straf combineert. Bron: Website gemeente Amsterdam, <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/organisatie/overige/acvz/monitor-top1000/> (geraadpleegd op 4 augustus 2020).

met zeventien professionals afkomstig uit verschillende betrokken organisaties, zoals de gemeente Amsterdam zelf, jeugdhulp, jeugdbescherming en de politie Amsterdam. Al deze professionals, op twee na, waren betrokken bij de doelgroep. De twee professionals die dit niet waren, waren aangesloten bij organisaties toegespitst op seksueel geweld in het algemeen. Met deze interviews kan de analyse van alle casussen tezamen worden gestaafd en verrijkt en wordt gepoogd een voor de hele stad relevant beeld te schetsen. Zie *Bijlage B1* voor de onderzoeksverantwoording met een meer gedetailleerde beschrijving van de methode en de geïnterviewde professionals.

1.6 Leeswijzer

De verschillende deelvragen zoals geformuleerd in §1.4 vormen het skelet van dit onderzoek. In *Hoofdstuk 2* geven we antwoord op de deelvraag over de achtergrondkenmerken van deze slachtoffers. In *Hoofdstuk 3* wordt gekeken naar de verschillende vormen van seksueel geweld die deze meisjes en jonge vrouwen meemaken, en met welke problematiek zij nog meer te maken hebben. In *Hoofdstuk 4* wordt vervolgens ingegaan op de manier waarop de betrokken instanties in de stad omgaan met deze problematiek. Omdat er zowel casusspecifieke informatie als informatie over de algemene stadsbrede problematiek is uitgevraagd (zie §1.5), zijn de resultaten in deze drie hoofdstukken op gedeeld in twee secties: casusspecifieke informatie en de indrukken van professionals over de problematiek in het algemeen. *Hoofdstuk 5* vormt het slot van dit onderzoek. Daarin worden op basis van de bevindingen een aantal richtinggevende inzichten geformuleerd over hoe de aanpak van seksueel geweld versterkt kan worden.

2 Wie zijn deze meiden?

In dit hoofdstuk beantwoorden we de deelvraag ‘*Wie zijn de meiden die slachtoffer worden van seksueel geweld in Amsterdam en wat zijn hun achtergrondkenmerken?*’. De gemeente Amsterdam heeft tien casussen geselecteerd uit verschillende delen van de stad. In deze casussen is sprake van de ‘meidenproblematiek’, zoals de betrokken instanties dat noemen. Bij deze problematiek worden jonge meiden, vaak afkomstig uit kwetsbare milieus in Amsterdam, slachtoffer van seksueel geweld. Hierover zijn diepte-interviews gevoerd met professionals. Dit doen we in twee delen. Eerst op basis van informatie over de tien meiden (casussspecifieke kenmerken). Daarna op basis van wat professionals zien en horen over de problematiek in het algemeen in de stad (algemene indrukken van professionals).

2.1 Casusspecifieke kenmerken

Alle meiden in dit casuïstiekonderzoek zijn tussen de 17 en 23 jaar oud op het moment van de interviews met de betrokken professionals. De gemiddelde leeftijd is 18,5 jaar. Vijf meiden komen uit de stadsdelen Amsterdam West en Nieuw-West, drie komen er uit Amsterdam Zuidoost en twee komen er uit overige stadsdelen. Bijna alle meiden zijn geboren in Nederland en hun ouders hebben vaak een ander geboorteland dan Nederland, bijvoorbeeld Marokko of Suriname (zie Tabel 2.1). In zeven gevallen is het onbekend of de meiden een religieuze achtergrond hebben. In de andere drie casussen zijn twee meiden islamitisch en één is niet religieus.

De gezinssituaties van de meiden zijn divers, maar bevatten ook gemene delers: in zeven gevallen zijn de ouders van de meiden niet meer bij elkaar en acht meiden hebben één of meer broers of zussen. Ook het opleidingsniveau is wisselend: sommige meiden doen praktijkonderwijs, terwijl anderen havo of mbo doen, al dan niet met een plusvoorziening die extra ondersteuning biedt waar nodig. In twee van de tien onderzochte casussen gaan de meiden helemaal niet meer naar school, terwijl ze geen startkwalificatie hebben behaald. Daarnaast is er bij drie van de tien gevallen sprake van een gediagnosticeerde licht verstandelijke beperking (lvb).

Een sterk sociaal netwerk ontbreekt meestal

Het sociale netwerk van de meiden is wisselend. De helft van de meiden heeft geen of geen intensief contact met hun familie; bij de rest is er wel goed contact. Contact met vrienden is er in de helft van de gevallen, terwijl er bij drie meiden helemaal geen of amper contact met vrienden is. Bij twee meiden is dit onbekend. Ook het wel of niet hebben van een relatie is opvallend vaak onbekend bij hulpverlening; slechts in de helft van de gevallen kan de professional hier uitsluitsel over geven. Van die meiden hebben er drie een vaste relatie en twee hebben geen relatie.

Tabel 2.1 Achtergrondkenmerken van de meiden uit het casuïstiekonderzoek

Kenmerk	Ja	Nee	Onbekend
Ouders bij elkaar	3	7	0
Broers/zussen	8	2	0
Relatie	3	2	5
Geboren in Nederland	9	1	0
Ouders met migratieachtergrond	7	0	3
Religieus	2	1	7

2.2 Algemene indrukken

De algemene indrukken die de ondervraagde professionals hebben van de achtergrondkenmerken van slachtoffers van seksueel geweld stadsbreed, onderstrepen over het algemeen de kenmerken uit de casusspecifieke informatie. Professionals beschrijven dat zij vaak te maken hebben met meiden die al jong, in hun vroege pubertijd, seksueel risicovol gedrag vertonen (hierover meer in Hoofdstuk 3). Bij de meeste meiden blijven zowel problemen gerelateerd aan seksueel geweld als andere problemen zich opstapelen gedurende de pubertijd tot in de vroege adolescentie. Stadsdelen die professionals noemen in de context van seksueel geweld tegen

meisjes en jonge vrouwen zijn Amsterdam West/Nieuw-West, Zuidoost en ook Noord. Voor stadsdeel Amsterdam Noord is er geen casus beschikbaar in dit onderzoek. De geïnterviewde professionals benadrukken dat stadsdelen geen afgesloten gebieden zijn; het gebeurt vaak dat meiden uit Amsterdam West/Nieuw-West worden gesignaleerd bij problematiek in Amsterdam Noord. Het feit dat veel meiden over wie bij professionals zorgen bestaan elkaar onderling kennen, speelt een rol bij het gesignaleerd worden in andere stadsdelen.

Het opleidingsniveau van de meiden uit het casuïstiekonderzoek is wisselend. Sommige professionals onderstrepen dit beeld; zij komen in aanraking met meiden van allerlei verschillende opleidingsniveaus. Anderen geven aan het gevoel te hebben dat een meerderheid van de meiden waarmee zij in aanraking komen een vmbo- of mbo-niveau heeft. Bovendien stellen geïnterviewde professionals dat zij relatief veel meiden zien waarvan is vastgesteld dat ze een lvb hebben. Dit komt ook terug in dit onderzoek, waarin drie van de tien meiden een lvb heeft.

Complexe gezinssituaties

Uit interviews blijkt dat de meiden vaak niet gezien worden door hun ouders. De gezinssituatie van de meiden is volgens de geïnterviewde professionals ingewikkeld. Veel meiden groeien op in eenoudergezinnen met een lage sociaaleconomische status en een lange hulpgeschiedenis. Ouders kampen vaak zelf met psychische problematiek en hebben vaak grote gezinnen. Veel meiden krijgen dan ook al jong de diagnose hechtingsstoornis. Ook het leven met twee verschillende culturen is volgens de geïnterviewde professionals iets waar veel meiden mee te maken hebben. Dit zorgt regelmatig voor een verschil in de normen en waarden die thuis en in de buitenwereld van toepassing zijn. De uitwerking van dit verschil in de levens van de meiden wordt verder besproken in Hoofdstuk 3.

Zelfredzaam op jonge leeftijd

Professionals typeren de meiden, vooral door hun opvoedsituatie, al op jonge leeftijd als erg zelfredzaam. Veel meiden worden bovendien getypeerd als zorgzaam. Ze vervullen soms op jonge leeftijd al een zorgrol in het gezin. Naast zorgzaam, gebruiken de geïnterviewde professionals ook beschrijvingen als sociaal en communicatief vaardig wanneer ze spreken over de meiden. Toch hebben meiden vaak een gebrekkig netwerk: het ontbreekt hen aan steun door een moeilijke verstandhouding met familie, ze hebben geen vrienden of juist 'foute vrienden'. De geïnterviewde professionals typeren de meiden regelmatig als brutaal maar ook bang 'om de boot te missen' en er niet bij te horen. Deze meiden hebben volgens de professionals moeite met grenzen aangeven en risico's inschatten. Er wordt echter gesteld dat dit voor een groot deel ook passend is bij de levensfase van de meeste meiden, namelijk de puberteit. Een jongerenwerker beschrijft één van de meisjes als volgt:

“Yara’ ken ik als een lieve, zorgzame meid, maar ook als kwetsbaar en beïnvloedbaar. Hierdoor is ze gevoelig voor manipulatie en het zelf manipuleren van andere meisjes.”

Hoewel de meeste meiden rond de achttien jaar oud waren op het moment van de interviews met de professionals, begon hun problematiek vaak al bij de overgang van de basisschool naar de middelbare school, toen ze tussen de twaalf en veertien jaar oud waren en begonnen met puberen. In het volgende hoofdstuk wordt verder ingezoomd op deze problematiek.

¹ Alle namen in dit onderzoek zijn gefingeerd.

2.3 Conclusie

In dit hoofdstuk is onderzocht wat de achtergronden zijn van de meiden die seksueel geweld meemaken in Amsterdam. De tien meiden uit het casuïstiekonderzoek zijn al jaren in beeld bij hulpinstanties en komen uit een kwetsbaar milieu.

De achtergrondkenmerken van de meiden die naar voren komen in het casuïstiekonderzoek worden onderschreven door de algemene indrukken van de geïnterviewde professionals. Het opleidingsniveau is wisselend en in enkele gevallen is er sprake van een licht verstandelijke beperking. De professionals hebben de indruk dat de problematiek van deze meiden jong begint, namelijk bij de overgang van de basisschool naar de middelbare school, en dat het begin van de pubertijd hierbij een rol speelt. Ouders van de meiden in het casuïstiekonderzoek hebben veelal een migratieachtergrond, terwijl bijna alle meiden in Nederland geboren zijn. De meeste meiden in dit onderzoek komen uit een groot gezin. Verder blijkt dat veel professionals de indruk hebben dat deze meiden niet echt gezien worden door hun ouders. Dit hangt samen met de complexe gezinssituaties waarin de meiden binnen deze doelgroep opgroeien: veel eenoudergezinnen met een lage sociaaleconomische status en een lange hulpgeschiedenis. In veel gevallen is er sprake van (problematische) echtscheiding van de ouders, maar ook van het leven met de normen en waarden van twee verschillende culturen en problemen van ouders zelf (psychische problematiek, verslaving, financiële problemen). Daarbij wordt het sociale netwerk van de meiden door de geïnterviewden vaak betiteld als gebrekkig. Mede door hun complexe gezinssituatie, zijn veel meiden volgens de geïnterviewde professionals op jonge leeftijd zelfredzaam. De meiden worden in de interviews dan ook getypeerd als zorgzaam, sociaal en communicatief vaardig, maar ook als brutaal en bang 'om de boot te missen' en er niet bij te horen.

*“Yara ken ik als een lieve, zorgzame meid,
maar ook als kwetsbaar en beïnvloedbaar.
Hierdoor is ze gevoelig voor manipulatie
en het zelf manipuleren van andere meisjes.”*

3 Wat maken de meiden mee?

Bij de beantwoording van de deelvraag 'Wat maken de slachtoffers van seksueel geweld in Amsterdam mee?' hebben we naast de verschillende vormen van seksueel geweld ook de overige problematiek van de meiden onderzocht. Deze twee problematieken blijken nauw met elkaar samen te hangen. Bovendien is er gekeken naar de positieve factoren in het leven van de slachtoffers die mogelijk beschermend kunnen werken. Deze zijn van wezenlijk belang in de aanpak van de problematiek. Net als bij de eerste deelvraag maken we onderscheid tussen de casusspecifieke informatie en de algemene indrukken van de geïnterviewde professionals over deze problematiek.

3.1 Verschillende vormen van seksueel geweld

3.1.1 Casusspecifieke informatie

Uit het casuïstiekonderzoek blijkt dat de geïnterviewde professionals het vaak onduidelijk vinden of er sprake is van seksueel geweld en in welke vormen dit dan voorkomt. Dit is volgens hen vooral te wijten aan de slechte zichtbaarheid van het probleem; vaak bestaan er vermoedens van seksueel geweld, maar ontbreken concrete signalen. Een casusregisseur zei het volgende hierover:

“Er zijn indicaties voor seksueel geweld, maar geen concrete signalen zoals een aanhouding of iets dergelijks: Cheryl is gevonden met een groep oudere jongens en er waren vermoedens van seksuele uitbuiting, maar volgens haar is er niks tegen haar wil gedaan.”

Bovendien blijkt uit de interviews dat seksueel geweld voor hulpverlening een moeilijk onderwerp is om mee om te gaan (zie ook Hoofdstuk 4). Volgens de professionals is dit te wijten aan het taboe dat nog altijd op het thema seksualiteit rust. Ook geven professionals van organisaties die niet gespecialiseerd zijn in dit onderwerp aan dat zij onvoldoende kennis en expertise hebben om bijvoorbeeld onderscheid te kunnen maken in de verschillende vormen van seksueel geweld in een casus. Dit kan ook signalering bemoeilijken: vage vermoedens worden zelden hard gemaakt. Zo bestaan er in meerdere casussen niet alleen actuele vermoedens van seksueel geweld, maar ook vermoedens van seksueel misbruik in de vroegere jeugd. Toch is er maar één casus waarin daadwerkelijk vast is gesteld dat het meisje seksueel misbruikt is in haar jeugd. Dat het seksueel geweld niet aan het licht komt, betekent echter niet dat het niet heeft plaatsgevonden. In Hoofdstuk 4 en Hoofdstuk 5 wordt meer aandacht besteed aan hoe dit verbeterd zou kunnen worden.

Sociale media spelen een belangrijke rol bij seksueel geweld

Het gebruik van sociale media bij seksueel geweld komt duidelijk naar voren in de casuïstiek. Exposing komt bijvoorbeeld veelvuldig voor in de casussen. Bij exposing¹ gaat het om het publiekelijk te schande brengen van personen via beeld en/of tekst. Uit de interviews blijkt dat dit probleem varieert van een meisje dat zelf slachtoffer was van exposing met naaktbeelden via sociale media en hierdoor in de problemen kwam bij haar familie, tot meiden die zelf sociale media gebruiken om andere meiden te exposen.

Het komt regelmatig voor dat van huis of uit een instelling weggelopen meiden worden gevonden in hotelkamers met oudere jongens. De indruk van de geïnterviewde professionals is dat veel van de meiden in het casuïstiekonderzoek sociale media gebruiken om een netwerk in stand te houden en te bemiddelen in contacten met nieuwe meiden om mee af te spreken in hotels. Dit wordt vaak bestempeld als het ‘ronselen’ van andere meiden om naar hotels te komen en vermoedelijk seksuele handelingen uit te voeren. Ronselen staat hier tussen aanhalingstekens, omdat uit veel interviews blijkt dat dit een schemergebied is. Veel professionals, waaronder ook een operationeel specialist van de politie Amsterdam, benadrukken dat het meestal niet duidelijk is of het echt om ronselen gaat, maar dat het er wel de schijn van heeft. De meisjes benadrukken zelf vaak dat er niks aan de hand is. Deze operationeel specialist omschrijft dit probleem als volgt:

¹ Website EOKM, <https://www.eokm.nl/kennisbank/eokm-terminologie/> (geraadpleegd op 5 augustus 2020)

“Als zo’n meisje contact heeft met een Top1000 jongen en ze stuurt hem een foto van een vriendin en vraagt: ‘Is dit wat?’ en die vriendin gaat de volgende keer mee, hebben we het dan over ronselen? Ja dat zou je ervan kunnen maken. Maar ja, of ze er dan daadwerkelijk geld voor krijgt... Je weet niet wat er tegenover staat, maar we horen die verhalen van de straat dat het gebeurt. We hebben het nu ook zelf in telefoons gezien, dat het gebeurt. Dat vinden we wel heel zorgelijk.”

Het dwangaspect is vaak onduidelijk

In sommige casussen is sprake van een zogeheten slaapnetwerk, waarbij meiden verschillende slaapplekken bij jongens en mannen hebben waar ze heen gaan als ze van huis weglopen. Vaak bestaat er een vermoeden van seksuele uitbuiting of ruilseks, omdat de meiden zich ophouden met jongens uit de Top1000 (zie § 1.5 voor meer uitleg hierover) en vervolgens worden gezien met dure spullen. Het blijft lastig voor betrokken professionals om dit gedrag te duiden: of en wat voor seksuele handelingen er zijn verricht, in hoeverre deze handelingen onder dwang zijn verricht, of er is betaald voor deze handelingen, en op welke manier dan (in de vorm van cash geld of bijvoorbeeld spullen).

In enkele gevallen was het dwangaspect wel duidelijk aanwezig. Sommige meiden zijn terechtgekomen in een situatie waarin zij werden gedwongen om seks te hebben of seksuele handelingen te verrichten om schulden af te betalen bij jongens of meiden in hun omgeving. Ook van sextortion² was soms sprake. Sextortion betekent het gechanteerde worden onder bedreiging van het delen van seksueel getint beeldmateriaal met de buitenwereld.

3.1.2 Algemene indrukken

Wanneer professionals wordt gevraagd naar een meer overkoepelend beeld van de problematiek rondom seksueel geweld in de stad, komen ook een aantal andere bevindingen naar boven. Sommige geïnterviewde professionals hebben het idee dat de vormen van seksueel geweld anders zijn in de verschillende stadsdelen. Waar in de stadsdelen West en Nieuw-West bijvoorbeeld veel problematiek is met meiden die in hotels worden gevonden, zou in Zuidoost meer sprake zijn van seksueel misbruik binnen de familie.

Sociale media maken slachtoffers kwetsbaarder voor seksuele uitbuiting

Het valt op dat veel meiden slachtoffer lijken te zijn van seksueel geweld, maar dat zij zelf ook seksueel geweld mogelijk maken door bijvoorbeeld andere meiden te ‘ronselen’ of te (bedreigen met) exposen. Deze tendens zien de geïnterviewde professionals ook in het algemeen. Zij hebben het idee dat de loverboyproblematiek van een meisje langdurig inpalmen en cadeaus geven verleden tijd is. De meisjes doen nu zelf mee in het netwerk. De vrijwilligheid hiervan is onduidelijk. Bovendien is langdurig inpalmen, mede onder invloed van sociale media, vaak niet meer nodig. Onder bedreiging van het verspreiden van naaktfoto’s, oftewel sextortion, is de stap naar seksuele uitbuiting sneller gezet. Technologie heeft deze vorm van criminaliteit veranderd en vergemakkelijkt: iemand is makkelijker aan te bieden, eenvoudiger te ronselen en makkelijker onder druk te zetten met naaktbeelden. Een professional van Jeugdbescherming Regio Amsterdam zegt hier het volgende over:

² Website EOKM, <https://www.eokm.nl/kennisbank/eokm-terminologie/> (geraadpleegd op 5 augustus 2020)

“Zo’n tien jaar geleden spraken we van loverboyproblematiek. We kregen toen signalen van meisjes die cadeautjes kregen en ingepalmd werden en dan vervolgens seksuele handelingen moesten verrichten. Dat vonden we toen al heel ernstig, maar tegenwoordig is de problematiek heftiger, mysterieuzer en het leggen van contact is voor daders makkelijker geworden. Het lijkt alsof we nu met een georganiseerd systeem te maken hebben en de meiden worden harder. Sociale media speelt hier een belangrijke rol in.”

Waar ligt de grens: wat is gezond en wat is problematisch?

Meestal is er sprake van meerdere vormen van seksueel geweld in één casus. Meiden worden samen gevonden in hotels of kelderboxen met jongens, of staan als minderjarigen op 18+ lingeriefeesten. Ook het uitvoeren van seksuele handelingen voor dure spullen wordt genoemd als veelvoorkomend probleem. De geïnterviewde professionals vinden het moeilijk dat de vrijwilligheid van al deze handelingen vaak onduidelijk is. Het hebben van wisselende contacten met (vaak oudere) mannen of jongens en het daarbij uitvoeren van seksuele handelingen baart hen zorgen. Ze kampen echter ook met een dilemma, want wat is gezond gedrag en wanneer is seksueel gedrag problematisch? Opvallend was dat de meeste geïnterviewde professionals moeite hebben met de term ‘seksueel geweld’ en liever spreken over ‘seksueel grensoverschrijdend gedrag’. Sommige geïnterviewde professionals gebruiken de neutrale term ‘seksuele handelingen’ en hebben überhaupt moeite met het normeren van het gedrag dat zij waarnemen bij de meiden. Dit kan enerzijds liggen aan een gebrek aan feitelijke kennis over seksualiteit en seksuele ontwikkeling, anderzijds aan het ontbreken van een gedeeld normenkader over wat wenselijk is en wat niet. Er wordt verder ingegaan op de manier waarop professionals omgaan met deze problematiek in Hoofdstuk 4. Uit de interviews blijkt in ieder geval dat de manier waarop professionals het gedrag van deze meiden duiden, onlosmakelijk verbonden is met de eigen normen en waarden rondom relaties en seksualiteit en die van de organisatie waar hij of zij werkt. Een van de geïnterviewde professionals, werkzaam in de hulpverlening, zei hierover bijvoorbeeld:

“Positieve seksualiteit is een beetje uit beeld verdwenen, er wordt pas over gesproken als het niet goed gaat. We moeten eens eerlijk kijken naar die meiden: wat voor erge dingen doen ze dan? Hulpverleners vinden seksualiteit vaak een erg moeilijk onderwerp.”

De professionals vinden het moeilijk om gedragingen te duiden, omdat zij niet zoveel ervaring hebben met nieuwe sociale media, terwijl deze een grote rol spelen in het leven van de slachtoffers. Veel van de problematiek speelt zich online af. Van het posten van zaken zoals sexy foto’s, die professionals niet passend vinden bij de jonge leeftijd van de meiden, tot exposing, het ‘ronselen’ van andere meiden en sextortion. Het online aspect maakt de problematiek veel minder zichtbaar en moeilijker te signaleren dan vóór het online tijdperk, toen het contact meer fysiek plaatsvond. Bovendien komt in de interviews naar voren dat veel meiden willen experimenteren en provoceren, wat tot op zekere hoogte ook past bij hun levensfase. Een groot deel daarvan uit zich online in de vorm van bijvoorbeeld het sturen van naaktfoto’s of ander beeldmateriaal. Volgens de professionals maakt dit hen kwetsbaarder voor uitbuiting. Potentiële slachtoffers zijn online makkelijk te bereiken en uitbuiters zijn op deze wijze vaak al in het bezit van pressiemiddelen zoals seksueel beeldmateriaal. Het is ook bij online gedrag lastig in

te schatten wanneer het problematisch is en wanneer niet. Sexting³ is bijvoorbeeld niet meer weg te denken uit de seksuele ontwikkeling van de meiden.

Een adequaat referentiekader ontbreekt

Juist in de seksuele ontwikkeling ontbreekt het aan begeleiding bij de meiden, aldus de geïnterviewde professionals. Seksueel geweld begint vaak al op jonge leeftijd en is een probleem dat overgaat van ouder op kind (transgenerationeel) in de casussen die zij zien. Veel meiden leven in twee culturen: thuis is deze conservatiever dan buiten. Vaak heerst er binnenshuis een schaamtecultuur. Er wordt niet over relaties en seksualiteit gepraat, terwijl de meiden daar buitenshuis wel veelvuldig mee in aanraking komen. Als er dan buitenshuis iets gebeurt, kunnen zij er thuis niet over praten. Dit zorgt er volgens de geïnterviewde professionals voor dat veel meiden geen adequaat referentiekader hebben op relationeel en seksueel gebied. Zij hebben geen handvatten gekregen bij het vormen van hun eigen wensen en grenzen en bij het herkennen van die van anderen. Hierdoor zien zij zichzelf vaak niet als slachtoffer, wat hen kwetsbaarder maakt voor uitbuiting. Ze lijken seksuele handelingen geen probleem te vinden, of weten simpelweg niet wat hierin hun eigen grenzen zijn. Professionals uit gespecialiseerde hulp geven aan dat wanneer dit referentiekader de meiden naderhand wordt geboden, zij soms met terugwerkende kracht veranderen van gedachten over wat ze hebben meegemaakt:

“Als je doorvraagt, kom je achter steeds meer problemen. Meiden realiseren zich vaak pas veel later dat iets over hun grens heen ging en dat zij dus slachtoffer zijn. Het zit vaak heel diep weggestopt.”

3.2 Overige problematiek

Zoals in §1.5 beschreven, zijn voor dit onderzoek zwaardere casussen geselecteerd van meiden uit kwetsbare milieus. Dit blijkt ook als we kijken naar de overige problematiek waarmee ze kampen, zoals schoolverzuim, een complexe gezinssituatie of een drugsverslaving. Professionals benadrukken dan ook dat veel meiden uit het casuïstiekonderzoek geen basaal gevoel van veiligheid kennen door hun opvoedsituatie. Verschillende soorten problemen zijn hiervan het gevolg, die weer een voedingsbodem vormen voor de problemen van slachtoffers op het gebied van seksueel geweld.

3.2.1 Casusspecifieke informatie

Veel slachtoffers groeien op in multiprobleemgezinnen

Uit Hoofdstuk 2 blijkt dat veel slachtoffers uit grote eenoudergezinnen komen. Hierbij is vaak sprake van een vechtscheiding, waarbij ouders rechtszaken tegen elkaar aanspannen en niet in staat zijn op een goede manier met elkaar om te gaan. Dit zorgt regelmatig voor schade aan het gezin en een minder goede band tussen het kind en één of beide ouders. In veel casussen is een vaderfiguur vanaf het moment van de scheiding afwezig. Er is bij bijna alle casussen sprake van huiselijk geweld; ouders die elkaar geweld aandoen, ouders die geweld gebruiken richting hun kinderen, maar ook gebruiken de meiden in sommige gevallen zelf geweld richting hun ou-

³ Sexting is het versturen van naaktfoto's, naaktvideo's of spannende berichtjes via de telefoon met bijvoorbeeld apps, sms'jes of sociale media. Bron: website EOKM, <https://www.eokm.nl/wp-content/uploads/2020/01/EOKM-Factsheet-Sexting-2020.pdf> (geraadpleegd op 10 augustus 2020).

der(s). Uit de interviews komt dan ook regelmatig naar voren dat er bij de meiden sprake is van een verstoorde emotieregulatie: een aantal slachtoffers wordt getypeerd als erg agressief. Bovenop dit huiselijk geweld komen in veel gevallen nog zaken als financiële problemen, psychische problemen bij ouders, drank- en/of drugsgebruik door ouders en/of kinderen en soms ook criminele activiteiten. De gezinnen waarin de meiden uit het casuïstiekonderzoek opgroeien zijn dus vaak te typeren als multiprobleemgezinnen, waar een veilige basis ontbreekt. De indruk van de professionals is dat er daarom vaak sprake is van emotionele verwaarlozing. Een casusregisseur zegt hierover het volgende:

“Farah komt uit een multiprobleemgezin. Er is sprake van een verscheidenheid aan problemen, van psychische problematiek tot financiële problemen. De kinderen moeten zichzelf maar een beetje zien te redden.”

Meiden zijn ‘op zoek’

Naast de problemen in het gezin, hebben de onderzochte meiden zelf ook te kampen met verschillende soorten problemen. Een casusregisseur geeft bijvoorbeeld aan:

“Voordat ze weglopen is er al een hoop mis. Als je verhalen gaat ophalen en dat komt allemaal naar boven, dan heb je eenvoudig een totaalbeeld van alles wat er mis kan gaan.”

Uit de interviews blijkt dat de culturele verschillen tussen hun leefwereld thuis en de leefwereld buitenshuis vaak zorgen voor een identiteitsconflict. Dit maakt dat de meiden op zoek gaan naar wie ze zijn en waar ze bij horen. Dit identiteitsconflict wordt versterkt door de puberteit: een levensfase waarin identiteit überhaupt een belangrijke rol gaat spelen. Sommige meiden gaan mede hierdoor op zoek naar spanning, wat verschillende problemen met zich meebrengt. In elke onderzochte casus is bijvoorbeeld sprake van schoolverzuim of weglopen. Vooral het schoolverzuim blijkt vaak het startpunt van heftiger problematiek. Bovendien speelt middelengebruik en verslaving in veel casussen een belangrijke rol, zoals veelvuldig gebruik van lachgas, wiet en/of alcohol. Veel meiden plegen ook delicten en komen daardoor in aanraking met de politie. Deze delicten variëren van kruimeldiefstallen tot zware delicten als mishandeling. Het gebrekkige netwerk van de meiden helpt hierbij niet. Vaak is er geen vertrouwenspersoon of is er veel omgang met andere overlastgevende jongeren. De geïnterviewde professionals vermoeden dat er in veel gevallen sprake is van psychische problematiek bij de meiden. Het blijkt vaak lastig om hulp voor deze problemen in te zetten, omdat de meiden uit het casuïstiekonderzoek al een lange hulpgeschiedenis hebben. Door alle wisselingen en mislukte pogingen tot hulp, vertrouwen de meiden niemand meer en willen ze zich vaak niet laten behandelen. Hier wordt verder op in gegaan in Hoofdstuk 4.

3.2.2 Algemene indrukken

Basale onveiligheid is de kern van de problematiek

Een onveilige thuissituatie wordt bij alle geïnterviewde professionals genoemd als een belangrijke factor in deze problematiek. Meiden met deze problematiek missen een basaal gevoel van veiligheid door hun complexe opvoedsituatie. Dit vormt volgens de geïnterviewde professionals vaak de grondslag voor alle andere problematiek, zoals die op relationeel en seksueel gebied. Cultuurverschillen tussen de opvoeding thuis en de buitenwereld dragen hier aan bij, of werken als accelerator, blijkt uit de interviews. Dit is zeker het geval als het aankomt op de problemen rondom seksueel geweld. In veel culturen gaat er schaamte en taboe gepaard met

het onderwerp: er wordt thuis niet over seksualiteit gepraat. Professionals van jeugdbescherming en informele zorg zeiden respectievelijk hierover:

“Van onveiligheid is ook sprake bij een meisje van twaalf jaar die haar gedachten en gevoelens niet kan uiten. Ze leert al op een jonge leeftijd te compenseren in de thuissituatie. Schaamte, taboes en sociale controle spelen een belangrijke rol in hoe ouders hun kinderen opvoeden in de niet-westerse cultuur. Deze taboes ontstaan al veel eerder en worden groter en groter. Als dan een situatie van uitbuiting zich voordoet, kun je met niemand praten. Die onveiligheid geeft de omgeving de mogelijkheid tot uitbuiting.”

“Het is heel belangrijk om de identiteit van zo'n meisje te begrijpen. Culturele diversiteit is een verrijking, maar je moet ook de verschillen zien en dan zoek je een middenweg. Je moet de moeite nemen om je goed te verdiepen, want de wieg van de meiden staat vaak ergens anders. Wij zijn het die meiden verplicht te kijken en te begrijpen waar ze vandaan komen en dat ook te respecteren.”

Als wel uitkomt waar het meisje slachtoffer van is geworden of wat ze gedaan heeft, voelt het voor deze meiden alsof er geen weg meer terug is. Het maakt voor slachtoffers soms niet meer uit wat er gebeurt, omdat de cultuurgemeenschap toch al weet wat er is gebeurd. Dit zorgt volgens de professionals in sommige gevallen voor een toename in het grensoverschrijdende gedrag. Een jongerenwerker beschreef dit als volgt:

“Dounia gaf aan: ‘Ik kom op school en iedereen weet wat ik heb gedaan. Ik kan niet meer terug.’ Dan is het veel makkelijker voor zo'n meisje om te denken ‘weet je, iedereen weet toch al wat ik doe, dus ik ga er maar gewoon mee door.’”

Huiselijk geweld draagt bij aan de onveiligheid in de gezinssituatie. Alle professionals beamen dat hier vaak sprake van is bij deze slachtoffers. Er komt in de interviews dus een duidelijke samenhang naar voren tussen het meemaken van huiselijk geweld en van seksueel geweld: bijna alle meiden hebben én huiselijk geweld én seksueel geweld meegemaakt.

Uiteindelijk verharden de meiden

Een andere belangrijke factor is schoolverzuim. Problemen op school zijn volgens professionals vaak de eerste zichtbare problemen bij deze meiden. Een casusregisseur zegt hierover:

“Esma gaat nu niet naar school en heeft ook nooit een diploma gehaald. Er waren enorme problemen met verzuim. Ze doet nu eigenlijk helemaal niks.”

Veel geïnterviewde professionals beschrijven dat de meiden een soort drang naar waardering en aandacht hebben. Een casusregisseur:

“Ze zijn allemaal bang om de boot te missen. Amira wil per se ergens bij horen. Als ik naar mijn eigen jeugd kijk, was dat idee van ‘ik wil niks missen’ er ook al. Dit is door sociale media echter erger geworden, want stel je wordt het pisaaltje...”

De meiden willen erbij horen met mooie spullen en een goed uiterlijk, maar zijn ook makkelijk beïnvloedbaar en hebben moeite met grenzen stellen. Hierdoor lijken ze geleidelijk steeds verder in de problemen te komen. Uit de interviews komt naar voren dat dit uiteindelijk leidt tot verharding van de meiden. Ze stompen af en vertrouwen helemaal niemand meer, wat hulpver-

lening heel moeilijk (maar misschien des te urgenter) maakt. In Hoofdstuk 4 wordt hier verder op ingegaan. Bovendien zijn veel meiden goed in staat sociaal wenselijk gedrag te vertonen en zo iedereen op afstand te houden. Een jongerenwerker vertelt bijvoorbeeld dat ze eerst goed contact had met een meisje, maar later bleef daar niets van over:

“Ik heb bijna geen privé contact meer met Yara. Een jaar geleden was ze enthousiast en kwam naar activiteiten. Nu is ze afgestompt en verhard.”

3.3 Beschermende factoren

Factoren die beschermend kunnen werken, zoals een warm gezin en een goed sociaal netwerk, ontbreken vaak bij de meiden die zijn onderzocht in het casuïstiekonderzoek. Een geïnterviewde casusregisseur stelt echter dat er hoop is als er eenmaal motivatie is om te veranderen bij de meiden:

“Je gaat resultaat krijgen als de meiden de motivatie hebben om hun leven te veranderen. Als ze binnen de range van 14 tot 24 jaar gemotiveerd raken, kan er heel veel.”

Op die leeftijd motivatie vinden kan er bijvoorbeeld toe leiden dat meiden weer een opleiding gaan volgen of een bijbaan zoeken. Bovendien is een steunend netwerk en een vertrouwensband met hulpverlening meestal van positieve invloed. Steun en begrip vanuit school kunnen vroegtijdige schoolverlating voorkomen. Sommige meiden uit het casuïstiekonderzoek die zich niet gehoord voelden op school, stopten namelijk helemaal met hun opleiding. De meiden die wel de benodigde steun kregen, bijvoorbeeld in de vorm van een betrokken mentor, maakten hun opleiding wel af. In Hoofdstuk 4 wordt hier verder op in gegaan.

Tijdens de interviews komt het belang van perspectief bieden heel duidelijk naar voren. Vaak als meiden een (bij)baan hebben of een opleiding (gaan) volgen, zien ze de toekomst een stuk rooskleuriger in. Een professional van de politie schreef bijvoorbeeld in een casusdossier het volgende over bieden van toekomstperspectief:

“Ik denk dat het goed zou zijn als Asha weer naar een school gaat, waar ze de juiste begeleiding krijgt. Ook zou een huisdier misschien leuk zijn: Asha zou dan een reden hebben om naar huis te gaan om voor haar dier te zorgen.”

Het is belangrijk om de nadruk te leggen op wat de meiden wél kunnen. Ze zijn vaak het vertrouwen in zichzelf en de hulpverlening verloren, terwijl de professionals juist aangeven dat het vaak om hele sterke meiden gaat. Ze typeren hen als zorgzaam, sociaal en communicatief vaardig. Bovendien kost het veel kracht om in hun milieu te functioneren. Ook een eigen (woon)plek lijkt een belangrijke factor om de levens van deze meiden te verbeteren. De thuis-situatie is vaak onveilig en veel meiden hebben behoefte aan een eigen rustige plek, terwijl die meestal niet beschikbaar is. Een eigen woning kan een ontsnapping vormen aan hun complexe thuissituatie.

3.4 Conclusie

Dit hoofdstuk beschrijft wat de slachtoffers van seksueel geweld in Amsterdam meemaken. Er bestaat vaak onduidelijkheid over welke vormen van seksueel geweld de meiden nu precies meemaken. Dit lijkt enerzijds een probleem van slechte zichtbaarheid en het ontbreken van concrete signalen. Anderzijds blijkt seksualiteit een taboeonderwerp te blijven waar niet makkelijk over gepraat wordt, zowel door de meiden zelf als door de professionals. Dat het seksueel geweld niet aan het licht komt, betekent echter niet dat het niet heeft plaatsgevonden. Wel komt er breed scala aan signalen over seksueel geweld naar voren, die variëren van signalen over mogelijk risicovol gedrag tot ernstigere zorgelijke signalen die wijzen op bijvoorbeeld seksuele uitbuiting.

Zowel uit de casuïstiek als uit de verhalen van de professionals komt sociale media naar voren als een belangrijke factor in het tot stand komen van deze verschillende vormen van seksueel geweld. Opvallend is ook dat de meiden veelal ook zelf dader waren van exposing, sextortion of 'ronselen' van andere meiden. Een moeilijk punt voor professionals is de onzichtbaarheid van de problematiek sinds de komst van sociale media. Het maakt de meiden bovendien kwetsbaarder voor uitbuiting, aangezien daders vaak al in het bezit zijn van pressiemateriaal zoals naaktbeelden.

Een ander belangrijk thema dat uit de interviews naar voren komt is de grens tussen gezond gedrag en problematisch gedrag. Professionals hebben moeite met het normeren van seksueel gedrag. Deze meiden zijn in hun puberteit en willen experimenteren en provoceren, ook online, maar veel professionals vragen zich af waar de grens ligt. Bovendien zien veel slachtoffers zichzelf niet als slachtoffer, enerzijds door ontbreken van handvatten voor het vormen van hun eigen wensen en grenzen en anderzijds doordat meiden de seksuele handelingen simpelweg niet als een probleem zien. Professionals hebben de indruk dat zij geen referentiekader hebben op seksueel gebied en de vrijwilligheid van handelingen is vaak onduidelijk.

Vrijwel alle meiden in het casuïstiekonderzoek hebben niet alleen te maken met seksueel geweld, maar ook met andersoortige problematiek. Veel gezinnen worden getypeerd als multi-probleem: er is vaak sprake van een lange hulpgeschiedenis met een verscheidenheid aan problemen en een veilige basis ontbreekt veelal. Dit wordt door veel van de geïnterviewde professionals als de kern van de problematiek gezien. De meiden voelen zich vaak al lange tijd niet veilig. Huiselijk geweld en het verlies van vertrouwen in de hulpverlening worden ervaren als belangrijk punten. De verschillen tussen de twee culturen waarmee veel meiden leven, worden veelal genoemd als een extra complicerende factor. Meiden zouden hierdoor extra op zoek gaan naar waar ze bij horen. Er is vaak sprake van veelvuldig gebruik van middelen zoals lachgas, en ook ontplooiën meiden criminele activiteiten waardoor zij in aanraking komen met politie. Ook is bijna altijd sprake van schoolverzuim.

Beschermende factoren ontbreken vaak bij de meiden in dit casuïstiekonderzoek. Als deze meiden echter eenmaal motivatie hebben gevonden om hun leven te veranderen, wordt door de professionals gesteld dat dit vrijwel altijd een positief effect heeft. Om deze motivatie te vinden, moet er nadruk zijn op wat deze meiden wel kunnen, in de vorm van een (bij)baan, opleiding of eigen woning, zodat zij weer vertrouwen in zichzelf en de hulpverlening krijgen. Het betreft namelijk vaak meiden die juist getypeerd worden door de professionals als sterk en veerkrachtig, omdat het veel moeite kost om zich in hun kwetsbare milieu staande te houden.

“Zo’n tien jaar geleden spraken we van loverboyproblematiek. We kregen toen signalen van meisjes die cadeautjes kregen en ingepalmd werden en dan vervolgens seksuele handelingen moesten verrichten. Dat vonden we toen al heel ernstig, maar tegenwoordig is de problematiek heftiger, mysterieuzer en het leggen van contact is voor daders makkelijker geworden. Het lijkt alsof we nu met een georganiseerd systeem te maken hebben en de meiden worden harder. Sociale media speelt hier een belangrijke rol in.”

“Het is heel belangrijk om de identiteit van zo’n meisje te begrijpen. Culturele diversiteit is een verrijking, maar je moet ook de verschillen zien en dan zoek je een middenweg. Je moet de moeite nemen om je goed te verdiepen, want de wieg van de meiden staat vaak ergens anders. Wij zijn het die meiden verplicht te kijken en te begrijpen waar ze vandaan komen en dat ook te respecteren.”

4 Op welke manier gaan de betrokken instanties om met deze problemen?

In dit hoofdstuk gaan we in op de laatste deelvraag van dit onderzoek: *'Hoe gaan de verschillende partners in de stad om met deze problematiek?'* Net als in de vorige twee hoofdstukken formuleren we eerst een antwoord op deze vraag aan de hand van de casusspecifieke informatie, daarna op basis van de meer algemene inzichten die de geïnterviewde professionals hebben gedeeld.

4.1 Casusspecifieke informatie

Alle meiden in de onderzochte casussen kennen een lange geschiedenis van hulpverlening en andere interventies. Aan de basis van deze hulpgeschiedenis ligt in vrijwel alle gevallen een fundamentele onveiligheid in het gezin, bijvoorbeeld als gevolg van huiselijk geweld of vechtscheidingsproblematiek. Hulpverlening heeft zich vanaf de relatief vroege jeugd gericht op verschillende leefgebieden: van agressie-regulatietraining tot verslavingszorg, en van trauma-behandeling tot specialistische zorg voor slachtoffers van seksuele uitbuiting. Dit geldt zowel voor de meiden als voor hun gezinsleden, die vaak zelf ook kampen met bijvoorbeeld verslaving of psychische problematiek. In veel gevallen zijn de meiden al op relatief jonge leeftijd onder toezicht gesteld en soms uit huis geplaatst. Bij één van de casussen wordt het hoge verloop aan gezinsvoogden en jeugdbeschermers als negatieve factor genoemd.

Meerdere geïnterviewde professionals noemen het gebrek aan passende observatie, diagnostiek en behandeling van de meiden in het casuïstiekonderzoek als belangrijk probleem. Dit ondanks de veelheid aan betrokken hulp, en de langdurige inzet daarvan. De meiden lijken sterk ontmoedigd in hun bereidheid om op latere leeftijd nog enige vorm van hulp te accepteren. Dit komt onder andere door de vele verschillende trajecten die niet alleen opeenvolgend, maar vaak ook tegelijkertijd liepen en het telkens opnieuw moeten opbouwen van een vertrouwensband met de betreffende hulpverlener. Zo volgde één van de meiden gelijktijdig individuele therapie, groepstherapie en systeemtherapie. Ook in een andere casus ging het gevolgdde hulptraject de belastbaarheid van een kind in puberleeftijd te boven. De betreffende casusregisseur zegt hierover:

“Het was wel echt intensief, ze zat ook nog op school, ik vond die belasting wel echt hoog... dat vond ik best moeilijk voor haar. Zeker voor een puber. Het is onrealistisch om te denken dat ze netjes daarheen gaat op de donderdag om 11 uur en dan openstaat voor een gesprek. Voor een meisje van veertien...”

Dit geldt volgens de betreffende professional niet alleen voor de kinderen uit de casussen zelf, maar ook voor de gezinnen waarin zij opgroeien. Daarover zegt dezelfde casusregisseur:

“Vooral die verschillende trajecten allemaal... fantastisch dat iedereen de wereld wil redden. Het is wel een uitdaging als mens, in je gezinsleven, om dan te moeten schakelen om twee dagen per week met positief opvoeden bezig te zijn... terwijl je zelf gewoon aan het managen bent om je thuissituatie in goede banen te leiden... ik vind dat altijd wel ingewikkeld. Maar ja dat is hoe de wereld eruit ziet.”

Een belangrijk punt op het gebied van hulp, dat in meerdere casussen terugkomt, is het onderscheid in resultaat bij vrijwillige en niet-vrijwillige hulp. Wanneer het meisje in kwestie tot vrijwillige hulp bewogen kan worden, geeft dat vaak beduidend betere resultaten dan wanneer het meisje tegen haar zin een traject volgt. Veel van de geïnterviewde professionals geven aan dat de meeste meiden uit de casussen, mede door hun lange hulpgeschiedenis, erg alert zijn op hun eigen gedrag en het gedrag van mensen in hun omgeving. Het opleggen van bepaalde vormen van hulp, of anderszins voorbijgaan aan de behoeften en motivatie van het meisje zelf, werkt daarom vaak averechts. Eén van de geïnterviewde casusregisseurs zegt daarover:

“[...] omdat ze al zo erg zijn beschadigd, van jongs af aan het vertrouwen kwijt zijn. Ze zijn hypergevoelige meiden. Ze weten precies hoe ze zich voor moeten doen.”

Gesloten plaatsingen pakken niet altijd goed uit

Voor drie van de tien onderzochte cases is een gesloten plaatsing onderdeel geweest van de hulptrajecten. Voor twee van deze meiden had deze gesloten plaatsing negatieve effecten, volgens de professionals. Het negatieve netwerk werd juist versterkt tijdens deze gesloten plaatsingen. De seksuele intimidatie, seksueel geweld en seksuele uitbuiting waar het in dit onderzoek over gaat, vindt volgens de geïnterviewde professionals regelmatig plaats in netwerken van jongeren en adolescenten. Deze netwerken worden vaak juist gevormd in deze instellingen, waar meerdere meiden met eenzelfde profiel bij elkaar op de groep komen. Daar kunnen ze elkaar beïnvloeden in bepaald gedrag. Zodra deze meiden uit de instelling komen, worden de problemen met risicovol gedrag door het nieuwe netwerk versterkt. Daarnaast is de omgeving van een gesloten instelling vaak een plek waar jonge mannen zich ophouden om contacten aan te gaan met de meiden op de groep. Voor één meisje had de gesloten plaatsing volgens de geïnterviewde professional wel positief effect, omdat het een rustpauze bood in haar leven. Dit zou volgens geïnterviewde professionals die betrokken zijn bij de gesloten zorg ook het doel moeten zijn van zo'n plaatsing. Doordat het echter vaak ontbreekt aan een geschikte woonplek voor de meiden, kan gesloten zorg regelmatig niet anders dan de meiden langer vasthouden. Dit past niet bij het bieden van een rustpauze en meiden blijven hierdoor langer in de instelling dan wenselijk is. Hier wordt in de volgende paragraaf (§4.2) verder op ingegaan.

Een gezinsgerichte hulpverlening lijkt beter te passen bij veel van deze meiden. Voor één van de meiden wordt de goede band met haar opvoedouder als belangrijke positieve factor in haar leven genoemd. Dat geldt ook voor de gevallen waarin hulpverlening er *wel* in is geslaagd een duurzame vertrouwensband met het kind op te bouwen. In dit kader worden de hulptrajecten van specialistische jeugdhulpinstelling Spirit¹ – zoals de trajectbegeleiding – vaak als positief gezien. Het 24/7 beschikbaar zijn van de hulpverlener, ook voor laagdrempelige vragen of contact, was in één van de onderzochte casussen van grote meerwaarde.

Het belang van laagdrempeligheid

Precies dit soort laagdrempeligheid in hulp en ondersteuning aan het kind lijkt in vrijwel alle casussen een cruciale factor te zijn. Die laagdrempelige steun wordt vaak niet in een formele hulpsetting gevonden, maar juist bij jongerenwerk of bij informele zorgorganisaties in de buurt. Het belang van informele hulp wordt ook door formele hulp onderschreven. De meiden lijken gebaat te zijn bij een onbevooroordeelde benadering. Zo'n benadering lijkt bij te dragen aan de bereidheid waarmee het meisje contacten met professionals aangaat. Het bewerkstelligen van zo'n vrijwillige houding is bijzonder van belang, zoals eerder in deze paragraaf werd benoemd. Een jongerenwerker vertelde in dat kader de volgende anekdote over één van de casussen uit dit onderzoek:

“Toen ik net bij [organisatie] kwam werken, heb ik Yara gevraagd om een workshop te geven. Maar ik wist niks van haar geschiedenis. Ik ging er neutraal in, en vroeg gewoon of ze dit wilde doen. Die eerste keer dat ik haar vroeg was ze heel verbaasd. Verbaasd dat ik zo positief erin ging.”

Het vermogen van informele organisaties om aan te sluiten bij de leefwereld van de meiden in dit onderzoek, is hiervoor erg belangrijk. Dat heeft te maken met de levensfase waarin de meiden zich bevinden, maar ook met hun normen en waarden, die samenhangen met hun cultu-

¹ Spirit is onlangs samengegaan met de Bascule, een organisatie voor kinder- en jeugdpsychiatrie, en werkt nu onder de naam Level.

rele achtergrond. De belangrijke rol die deze achtergrond speelt, is in Hoofdstuk 3 uiteengezet, en wordt in §4.2 verder behandeld.

School: een onmisbare partner

Naast partners op het gebied van zorg en welzijn, blijkt in de onderzochte casussen nog een andere partij onmisbaar: het onderwijs. Zoals in Hoofdstuk 3 geschetst, is schoolverzuim vaak een belangrijk eerste waarschuwingssignaal in de levenslopen van de onderzochte meiden. Dit begint vaak al op jonge leeftijd. Het gebrek aan steun of alertheid op school zien de geïnterviewde professionals in twee van de tien onderzochte cases als een duidelijke negatieve factor. Zo was er een meisje dat in 1HAVO in de klas kwam bij de kinderen die haar op de basisschool pestten. Dit leidde in toenemende mate tot schoolverzuim en betrokkenheid van leerplichtambtenaren, omdat aan de bel trekken door het meisje bij haar mentor geen effect had.

Het tegendeel blijkt ook waar: steun op school is een belangrijke positieve of beschermende factor in de onderzochte casussen volgens de geïnterviewde professionals. Een aantal meiden uit de onderzochte casussen kunnen onderwijs volgen dankzij een plusvoorziening of maatwerktraject, dat de extra ondersteuning biedt die zij nodig hebben. Daarbij is sprake van goede samenwerking tussen zorg en onderwijs. Dit stelt de meiden soms in staat een startkwalificatie te behalen, of stage te lopen. Eén van de geïnterviewde casusregisseurs vat de hoop op een positieve uitwerking hiervan voor één van de meiden treffend samen:

“Amira staat op het punt een startkwalificatie MBO2 te halen. Misschien is dat ook weer een positief element, waardoor ze een succeservaring zelf heeft gekregen, waardoor ze misschien verder wil naar MBO3.”

Zulke succeservaringen kunnen het kantelpunt betekenen voor de meiden om van zelfdestructief gedrag weer te gaan werken aan een toekomst. Hier wordt in de volgende paragraaf (§4.2) verder op in gegaan.

De rol van politie en het Openbaar Ministerie

De Amsterdamse politie en ook het Openbaar Ministerie zijn in het merendeel van de casussen betrokken. Dat is in de meeste gevallen vanwege crimineel gedrag bij het meisje, variërend van winkeldiefstal tot ernstiger delicten, zoals zware mishandeling (zie ook in Hoofdstuk 3), maar ook vanwege slachtofferschap van verschillende vormen van seksueel geweld. De bevindingen over laagdrempeligheid en aansluiting bij de meiden die van toepassing zijn op de organisaties in het domein van zorg en welzijn, gelden ook voor de partners uit de strafrechtelijke aanpak. De betrokkenheid van de politie, bijvoorbeeld bij casusoverleg over deze meiden, zien de meeste geïnterviewde professionals als grote meerwaarde. Het belang van een oplossing op maat bieden komt regelmatig naar voren in de interviews over verschillende casussen. Zo wordt ook een voorbeeld genoemd van één van de meiden die na een mishandeling door haar toenmalige vriendje op een tijdstip buiten kantoortijden direct terecht kon bij een getrainde agent. De betrokken casusregisseur beschrijft dat als volgt:

“Toen heb ik Farah naar de politie gesleept, gesleurd in mijn auto bijna. Met iemand op het bureau die goed met haar kon praten als puber, wat is er gebeurd met die jongen. Gewoon alles uitspreken, zonder geheime agenda, volledig transparant zijn, dat is echt belangrijk voor een omgangsverbod en aangifte tegen deze jongen. We waren echt 5 à 6 uur op het bureau, met hele goede medewerking van de politie, die ik al op de hoogte had gesteld... anders komt ze gewoon regulier terecht, kom morgenochtend maar terug, zijn je blauwe plekken al weg. Maar omdat ik de dag ervoor al had gebeld... dat hebben ze echt perfect gedaan.”

Volgens de geïnterviewde professionals is er bij veel van de meiden over het algemeen wantrouwen richting de politie: de aangiftebereidheid na slachtofferschap van seksueel geweld is erg laag. Voor de partners uit de strafrechtelijke aanpak is het daarom van belang te bouwen aan het vertrouwen bij de doelgroep, en om per casus te kijken wat er *wel* kan. Dit is niet alleen belangrijk in het proces van melden en aangifte doen, maar ook in het verdere strafproces. Zo is er één casus bij wie een aantal jaar eerder een zaak van seksueel geweld heeft gespeeld. In haar geval heeft dit geleid tot de aanhouding van een aantal verdachten en een strafproces. Inmiddels liep het hoger beroep; het meisje werd daarin opgeroepen voor intensief verhoor door de advocaten van verdachten. Dit zou retraumatiserend voor haar werken en daarom is de vorm van het verhoor in overleg met de officier van justitie aangepast. Volgens de betrokken casusregisseur was dit erg belangrijk voor het meisje.

4.2 Algemene indrukken

Naast de manier waarop de verschillende partijen omgaan met de problematiek in de individuele casussen, is in de interviews met professionals ook gevraagd naar hun algemene indrukken hierover.

Het probleem op de agenda

Op de vraag waar professionals op dit moment tevreden over zijn in de aanpak, wordt verreweg het vaakst geantwoord: dat het probleem van seksueel geweld (door sommigen aangeduid als ‘meidenproblematiek’) in Amsterdam nadrukkelijk op de agenda staat. Volgens een aantal professionals is dit al langere tijd het geval en heeft het recente programma van het college van B&W daar een extra impuls aan gegeven. Professionals zien dat de aandacht voor het thema sinds de lancering van het programma is toegenomen. Die aandacht is essentieel om iets met het thema gedaan te krijgen. De één ziet het bijvoorbeeld als een geheugensteun voor zichzelf, om zich meer bewust te zijn van de problematiek in het eigen dagelijks werk. De ander ziet het als erkenning van de signalen en buikpijn waar hijzelf al langere tijd mee rondloopt. Veel professionals zeggen dat de toegenomen aandacht hen ook helpt om het onderwerp binnen hun eigen organisaties beter op de kaart te zetten. Dat geldt niet alleen voor de aanpak zelf. Aandacht voor het thema is ook een vereiste om überhaupt zicht te krijgen op de aard en omvang van het probleem. Eén van de geïnterviewde professionals zegt daarover:

“Dat het zo ernstig is, dat wisten we niet. En dat hadden we nooit gezien als we nooit de focus erop hadden gelegd.”

Verder zijn de meeste geïnterviewde professionals over het algemeen te spreken over de samenwerking tussen de verschillende uitvoeringspartijen in de stad. Wellicht mede als gevolg van de brede aandacht voor het thema, zijn de meeste relevante uitvoeringspartijen in de stad betrokken. Over het algemeen werken zij prettig met elkaar samen en weten ze elkaar te vinden.

Specialistische expertise over seksualiteit in de hele keten

Er zijn meerdere organisaties werkzaam in de stad met specifieke expertise op het gebied van seksueel geweld, bijvoorbeeld specialistische jeugdhulporganisatie Spirit (nu Lewvel), die binnen de tak Spirit specifiek gendersensitieve specialistische hulp verleent op het gebied van seksualiteit, identiteit, weerbaarheid en uitbuiting. Maar ook het Steunpunt Seksueel Geweld Amsterdam, dat al langer bestaat en waar professionals terecht kunnen met vragen over seksualiteit en seksueel geweld. En het Centrum Seksueel Geweld, dat hulp, advies en informatie

biedt aan slachtoffers van seksueel geweld. De beschikbaarheid van deze specifieke expertise over seksueel geweld is een belangrijke vereiste voor een goede aanpak. Deze expertise is volgens professionals die werken in specialistische hulp, vaak afwezig in de hulpverlening totdat er heel duidelijk problemen op seksueel gebied zijn. Vaak wordt deze problematiek te laat of niet gezien: dat is zorgelijk. Het niet herkennen betekent immers niet dat het niet gebeurt. Zoals ook in Hoofdstuk 3 aan bod kwam, kan dat komen door een gebrek aan feitelijke kennis en expertise over het thema, maar ook door het ontbreken van een gedeeld normenkader over wat wenselijk seksueel gedrag is en wat niet. Als gevolg daarvan is er op dit punt meestal al een lange, niet effectieve, hulpgeschiedenis met veel verschillende hulpverleners, die seksualiteit geen of weinig aandacht hebben gegeven. Het inschakelen van een specialist op het gebied van seksualiteit gebeurt daarom ook vaak te laat in de hulpketen. Een professional van specialistische jeugdhulp zegt hierover:

“Generalisten kunnen de goede vragen niet stellen, experts op dit gebied hebben geen schaamte en kunnen als specialisten de goede vragen stellen. Amsterdam staat heel erg voorop, maar eigenlijk moeten er in het hele leven van een kind specialisten op het gebied van seks zijn. Voor de hele range moeten er specialisten zijn, van mensen die signaleren tot therapeuten. Je hebt elkaar nodig.”

Specialistische kennis borgen in de keten kan op verschillende manieren. Bijvoorbeeld met een integrale aanpak en door de specialist vanaf het begin te betrekken bij de opvoeding, zoals op consultatiebureaus, scholen en de lokale teams. Ook kunnen gespecialiseerde instellingen een consultatiefunctie bieden voor andere organisaties werkzaam in de aanpak.

Preventie op school

Een ander positief punt dat vaker wordt genoemd is het feit dat Amsterdam een traditie kent in ondersteuning van scholen bij de preventie van seksueel geweld. Seksuele en relationele vorming is iets waar al langere tijd in wordt geïnvesteerd. Scholen in Amsterdam kunnen bijvoorbeeld budget krijgen voor lespakketten over dit thema. Volgens professionals is het erg belangrijk dat dit er is. Uit het casuïstiekonderzoek blijkt echter ook dat de onderzochte meiden niet beschikken over een adequaat referentiekader op het gebied van seksualiteit. Alleen deze ondersteuning blijkt dus vaak niet genoeg, of sluit wellicht niet goed aan op deze doelgroep. Bovendien zijn deze programma's vooral gericht op de leerlingen, terwijl uit het onderzoek blijkt dat ook de professionals in het onderwijs niet altijd beschikken over de juiste kennis en vaardigheden om de benodigde steun aan de doelgroep kunnen bieden.

Een persoonsgerichte aanpak

Hoewel de samenwerking tussen professionals in Amsterdam ook als positief punt wordt genoemd, is er ook ruimte voor verbetering volgens de professionals. Deze doelgroep is gebaat bij een aanpak op maat, zeggen de geïnterviewde professionals. Samenwerken volgens de systematiek van de Top1000 (zie §1.5) is een manier van werken die ook voor de doelgroep uit dit onderzoek veelbelovend kan zijn. Dit betekent een nauwe samenwerking tussen verschillende organisaties rondom personen met complexe problematiek of multiproblematiek, waarbij elke persoon een eigen regisseur krijgt die als taak heeft de hulp te regisseren. Ook de pilot in Amsterdam-West waarbij complexe casuïstiek van meidenproblematiek besproken wordt in een multidisciplinair team van professionals uit verschillende organisaties, werd als good practice genoemd. Meerdere professionals gaven in de interviews aan dat ze het daarbij wel belangrijk vinden dat er ruimte is om maatwerk te leveren – ook als een bepaalde richtlijn of protocol daarvoor niet direct de mogelijkheid biedt.

“We moeten iemand naar voren schuiven: wie is haar vertrouwenspersoon, dat kan iedereen zijn. En die moet alle mandaat krijgen om buiten het protocol te stappen. En het niet in een procesmatige lijn gaan denken, want dan ben je kwetsbare meiden kwijt. Ik zie dat bij meerdere van dit soort casussen gebeuren. Een wisseling van contact.”

Doen wat nodig is

Eerder in dit hoofdstuk, en ook in Hoofdstuk 3, noemen professionals dat een succeservaring voor het meisje in kwestie soms een kantelpunt in haar levensloop kan betekenen. Bijvoorbeeld het krijgen van een bijbaan, het weer oppakken van een opleiding of het bemachtigen van een eigen woning. Zo'n kantelpunt is echter niet zomaar bereikt, zo blijkt uit een aantal interviews met de professionals. Eén van de geïnterviewde casusregisseurs zegt hier bijvoorbeeld het volgende over:

“In het kader van maatwerk moet het mogelijk kunnen zijn om bepaalde dingen te doen, zoals ouders erbij betrekken. Zodra dat maatwerk uit onze handen is geslagen, is dat heel erg lastig. Natuurlijk is het een beetje spelen, je bent ambtelijk ongehoorzaam omdat je jezelf gedwongen voelt in het kader van de veiligheid om uitzonderingen te maken.”

Dit voorbeeld gaat over het (blijven) onderhouden van contact met ouders, ook nadat het kind de leeftijd van achttien heeft. Informatie-uitwisseling met ouders is namelijk niet meer toegestaan zodra het meisje meerderjarig is. Maar het kan ook gelden voor het inzetten van het juiste hulptraject op het juiste moment. Dezelfde geïnterviewde noemt in dat kader:

“Bij echt succes behalen moet je niet bij een grote organisatie komen waar je als honderdste in de wachtrij komt. Maar liever: heb je ruimte, mag ik dit kind bij je zetten, en dan pas kijken naar financiering.”

Ook de eerder genoemde situatie van het meisje dat na een mishandeling door haar ex-vriend-je direct naar het politiebureau kon, is een voorbeeld van werken buiten de reguliere richtlijnen om. De betrokken professional zegt daarover:

“Het is vanuit mijn rol natuurlijk helemaal niet de bedoeling om haar mee te nemen naar het bureau. Je gaat gewoon de lijnen langs. [...] Bij de aanvang ga je een commitment aan. En je moet dan buiten je comfortzone gaan om met deze doelgroep om te gaan. Het vraagt een ander inzicht van je dan een reguliere casus, omdat deze doelgroep buiten beeld is. Dat geldt voornamelijk voor deze meisjes.”

Al die handelingen zijn bedoeld om maatwerk te leveren voor het meisje in kwestie. Juist omdat hun vertrouwen al zo vaak is beschadigd, is het misschien wel het belangrijkste om de banden te koesteren die weer worden opgebouwd. Koste wat het kost. Een professional omschrijft het zo:

“We moeten iemand naar voren schuiven: wie is haar vertrouwenspersoon, dat kan iedereen zijn. En die moet alle mandaat krijgen om buiten het protocol te stappen. En het niet in een procesmatige lijn gaan denken, want dan ben je kwetsbare meiden kwijt. Ik zie dat bij meerdere van dit soort casussen gebeuren. Een wisseling van contact.”

Ruimte voor de professional om beslissingen te maken die op dat moment het meest in het belang zijn van het slachtoffer is dus essentieel. Dit moeten hogere lagen in zekere zin ook mogelijk maken. In de organisaties zelf, maar ook het stadsbestuur. In Hoofdstuk 5, het slot, wordt hier nader op ingegaan.

De overgang 18-/18+

De overgang van minder- naar meerderjarigheid noemen meerdere professionals als een barrière voor goede hulpverlening. Bijvoorbeeld vanwege het feit dat professionals bij kinderen onder de achttien makkelijker informatie kunnen delen, zoals met ouders. Dit gaat vanaf achttien jaar een stuk lastiger. Behandeling van de grond krijgen, wordt ook voor de 18+ leeftijdscategorie als extra moeilijk gezien.

Van kwetsbaarheid naar veerkracht

Zoals eerder bij de casusspecifieke informatie is genoemd, gedijen veel meiden uit het onderzoek bij een onbevooroordeelde houding vanuit de professional. Zij zijn er over het algemeen niet van gediend als hen verteld wordt wat ze wel en niet moeten doen en als zij worden behandeld als kwetsbaar probleemgeval. Zoals in Hoofdstuk 2 en 3 wordt genoemd, duiden de meeste professionals de meiden als zorgzaam, sociaal en getalenteerd, ondanks hun complexe achtergrond. Eén van de geïnterviewde casusregisseurs zegt daar het volgende over:

“[...] Daarom vind ik deze meiden niet kwetsbaar, want ze manoeuvreren zich door zulke gewelddadige situaties heen en dan zien ze er ook nog goed uit, is hun kamer netjes opgeruimd, eten staat op tafel, ze zorgt voor vader, sport een keer per week. [...] Dat is omdat het krachtige vrouwen zijn. Als ze het steuntje zouden krijgen om dat geweldselement te verwijderen uit hun leven, dan zou dat zoveel beter zijn dan ze framen als algeheel kwetsbare vrouwen.”

Het blijkt voor deze doelgroep dus van belang te zijn om te werken aan een positief toekomstbeeld; een te eenzijdige focus op kwetsbaarheden of risicofactoren lijkt juist averechts te werken.

Integrale bescherming, het liefst in de directe omgeving van het kind

Veel van de meiden kennen een lange hulpgeschiedenis, waarin problematiek rondom hechting en veiligheid en rondom relaties en seksualiteit niet altijd even goed is aangepakt. Daarom is vaak stilstand ontstaan in de trajecten van de meiden. Om hier weer beweging in te krijgen, of -beter nog- om te voorkomen dat stilstand ontstaat, noemen de geïnterviewde professionals dat het van belang is om ‘pakketjes’ van bescherming en zorg om de meiden uit deze doelgroep heen te organiseren. Dat begint in het gezin, waar de bron ligt van de problematiek. Zoals in Hoofdstuk 3 wordt beschreven, lijkt in dit onderzoek het ontbreken van basale veiligheid thuis samen te hangen met het meemaken van seksueel geweld op latere leeftijd. Het is dan ook allereerst belangrijk om te gaan werken aan die basale veiligheid volgens de geïnterviewde professionals. Een professional werkzaam in de informele zorg zegt daarover:

“Veiligheid van het kind is de veilige omgeving waar dat kind vandaan komt. Je kan dat absoluut niet negeren. We moeten terug naar de kern, we leunen te veel op het systeem. De kern en basis is de veilige haven voor het kind thuis. Als je die niet hebt, ben je zoekende. [...] Betrek moeders vroeg, die voeden deze meiden op. Dat is niet de taak van de overheid, opvoeden is de taak van de ouders. Bied handvatten, maar blijf toewerken naar situaties onafhankelijk van het systeem. Mensen moet zelfredzaam zijn en zelfbeschikking hebben.”

Daarnaast is het belangrijk om verder te bouwen aan de directe leefomgeving van het kind: in de wijk en in de buurt. Gebleken is dat de meiden vaak goed aansluiting vinden in laagdrempelige hulp. Lokale informele organisaties, die aansluiting hebben met de doelgroep, kunnen een belangrijke rol vervullen als eerste aanspreekpunt. In dit kader wordt het jongerenwerk veel-

vuldig genoemd, alsook de informele organisaties werkzaam in de wijk. De kracht van deze informele organisaties beschrijft één van de professionals als volgt:

“In die informele hoek moet je goed faciliteren. We zijn in een tijd aangekomen dat informele organisaties veel meer voor elkaar krijgen. Er zijn verschillende meningen over formeel en informeel, informeel wordt snel gezien als minder belangrijk, terwijl informeel er veel dichterbij staat. Die denken niet vanuit ‘oké dit is mijn taak’. Die hebben flexibiliteit om te bewegen.”

Een andere professional noemt:

“Ik heb op gegeven moment ook een meisje gehad wiens vader haar mishandelde, ze dacht aan zelfmoord, maar wilde het aan niemand vertellen. Ik kan dan zeggen: dit zijn alle opties, aangifte doen, een coach zoeken. Een formele organisatie is meteen van: ah erop, en ah we pakken je, maar als informeel contact gaan we gewoon praten, en leg ik voor: dit is de waaier van de keuzes die we hebben. Dan hoeft ze niet eens te kiezen maar kan ik elke dag even bij haar checken hoe het met haar gaat.”

En ook:

“Ik kan gewoon met mijn taalgebruik... ja naar beneden ‘levelen’ en met het meisje op haar niveau, of met haar communiceren op een manier die je niet kan als je bij jeugdzorg werkt of groepsbegeleider bent. Daar heb je toch een bepaalde rol. Die valt bij mij helemaal weg, ze weten soms niet eens voor wie ik werk. Dat boeit ze vaak ook niet. Dat is wel heel prettig hoor.”

De kracht van de informele organisaties op wijk- en buurtniveau lijkt dus te zijn dat zij als professionals minder gebonden zijn aan richtlijnen of werkwijzen, en in de casus makkelijker kunnen meebewegen met de situatie. Het is van grote meerwaarde dat informele organisaties – vanuit hun ontwikkelde specialismen en omdat ze in veel gevallen zijn opgericht vanuit de betrokken doelgroepen en gemeenschappen zelf – makkelijker in contact komen én blijven met de meiden. Ze kunnen een connectie maken op basis van de leeftijd of culturele achtergrond van de meiden.

Daarbij wordt wel gepleit door de betrokken professionals voor enige mate van professionalisering van deze organisaties gezien de complexe problematiek. Daarnaast dient goed samengewerkt te worden met de meer formele vormen van hulp en andere belangrijke partners in de aanpak, zoals scholen, politie en justitie. Zo kunnen hulp of andere interventies wanneer nodig snel bijgeschakeld worden. Een voorbeeld waarbij jongerenwerkers op vaste momenten op kwetsbare scholen aanwezig waren, lijkt veelbelovend te zijn. Daarover zegt een geïnterviewde casusregisseur:

“Op die manier is het jongerenwerk geïntegreerd in hetgeen zich op school afspeelt. Vanuit de jongerenwerkers weet ik: ze zijn werkelijk geschrokken van de verhalen waar die meiden mee aankomen. Je kan denken: ik wacht tot ze naar ons toe komen. Maar het is beter om zelf naar de scholen te gaan, contact te maken met meiden in de verdrukking. De problematiek overtrof hun vermoedens. Dat komt doordat je een focus gaat leggen.”

Eén van de geïnterviewde professionals deed daarnaast de suggestie om te onderzoeken hoe met de formele hulp en welzijnshulp ‘pakketten’ gevormd kunnen worden specifiek voor deze doelgroep.

Tekort aan woningen

Het gebrek aan eigen woonruimte in de stad voor de meiden die een intensief hulptraject hebben doorlopen en toe zijn aan zelfstandig of begeleid wonen is een belangrijk probleem dat meerdere professionals noemen. Zoals eerder in de casusspecifieke informatie is beschreven, zijn de meiden vaak erg gebaat waren bij een eigen plek. Het tekort aan woonruimte zorgt ervoor ze langer dan eigenlijk goed voor ze is thuis wonen, waar het stressvol of zelfs onveilig voor ze is. Of dat ze niet kunnen uitstromen uit de instelling waarin ze verblijven. Dit heeft een negatief effect op hun verdere ontwikkeling.

Ook aandacht voor daders

Meerdere professionals noemen dat ze blij zijn met de aandacht en extra inzet voor de doelgroep meiden. Zij onderstrepen ook dat daders niet vergeten moeten worden: zonder daders immers geen slachtoffers. Waar binnen kwetsbare doelgroepen aandacht moet zijn voor seksuele en relationele ontwikkeling, wensen en grenzen van meisjes, moet dat er minstens zo veel zijn voor de jongens. Opvallend vaak blijkt dit tijdens de interviews met professionals namelijk geen thema te zijn.

4.3 Conclusie

In dit hoofdstuk is onderzocht op welke manier de partijen in de stad omgaan met deze problematiek. Een vrijwel unaniem positief punt dat wordt genoemd, is dat het probleem van seksueel geweld in Amsterdam nadrukkelijk op de (bestuurlijke) agenda staat. Dat heeft het volgens een aantal professionals al voor langere tijd gestaan, maar het recente programma van de burgemeester heeft daar een extra impuls aan gegeven. Die aandacht is essentieel om iets met het thema gedaan te krijgen: bijvoorbeeld om draagvlak te creëren in de verschillende uitvoeringsorganisaties. Ook is het nodig om zicht te krijgen op een probleem dat zich anders nooit vanzelf zal aandienen: je gaat het pas zien als je het doorhebt.

De meeste meiden die als casus zijn onderzocht, waren ten tijde van dit onderzoek op een punt van stilstand beland. Vrijwel allemaal kennen zij een langdurige hulpgeschiedenis en jeugdbescherming was vaak al vroeg betrokken. Ook de politie was in de meeste gevallen betrokken, vanwege delicten gepleegd door het meisje zelf of door haar familieleden, of vanwege meldingen of aangiften als slachtoffer van seksueel geweld. De vele verschillende hulptrajecten, waarbinnen telkens weer een vertrouwensband opnieuw moet worden opgebouwd met een hulpverlener, lijken de meiden sterk ontmoedigd te hebben in hun bereidheid om op latere leeftijd nog enige vorm van hulp te accepteren. Bovendien geven professionals aan dat de gesloten plaatsingen in de meeste onderzochte casussen meer kwaad dan goed gedaan hebben voor de meiden. Weinig van deze hulp lijkt volgens professionals te raken aan het fundamentele gebrek aan veiligheid en hechting in de vroege jeugd, en de problemen op het gebied van relaties en seksualiteit die – wellicht hieruit voortvloeiend – vanaf de puberleeftijd zijn intrede deden. Een gebrek aan passende diagnostiek en behandeling van deze doelgroep werd door de geïnterviewde professionals dan ook meerdere keren als knelpunt genoemd. Zowel vroegtijdig, in het herkennen van de problematiek, als in de verdere hulp aan het kind. Daarvoor is deskundigheid

nodig over het thema: zowel als het gaat om feitelijke kennis, als om een gedeeld normenkader om het gedrag bij de meiden te kunnen duiden.

Een ander punt van verbetering is de mate waarin men in de aanpak in staat is om te werken op een manier die aansluit bij het meisje. En om als professional ook de ruimte te voelen om beslissingen te kunnen maken in het belang van dat meisje. Ook als dat betekent dat zij (gemotiveerd) van het protocol af moeten wijken.

Zoals eerder gezegd, is de vertrouwensband die met het kind wordt opgebouwd essentieel. Om die op te bouwen, lijkt het te helpen als professionals en organisaties in staat zijn cultuursensitief te werken om zo goed aan te sluiten bij de doelgroep. Volgens de geïnterviewde professionals lijken de meiden gebaat te zijn bij een onbevooroordeelde houding. De meiden worden door de meeste professionals omschreven als zorgzaam, sociaal en getalenteerd, ondanks hun complexe achtergrond. Het lijkt voor deze doelgroep van belang te zijn om in de aanpak, waar mogelijk, bij deze (positieve) eigenschappen en sociale kwaliteiten aan te sluiten. En om te werken aan het creëren van motivatie bij de meiden door het bieden van positief toekomstbeeld; bijvoorbeeld door school weer op te pakken, stage te lopen of een (bij)baan te zoeken. Een te eenzijdige focus op kwetsbaarheden of risicofactoren kan juist averechts werken. Een goede aansluiting bij de leefwereld van het meisje zelf werd niet zelden gevonden in de meest laagdrempelige vormen van hulp en ondersteuning, zoals in het jongerenwerk of bij informele organisaties uit de wijk en buurt.

5 Slot

Bijna de helft van alle meisjes maakt in haar leven een vorm van seksueel geweld mee.¹ Voor slachtoffers heeft seksueel geweld vaak langdurende en ingrijpende fysieke en emotionele gevolgen. Ook in Amsterdam bestaan grote zorgen onder professionals over signalen van grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld tegen jonge vrouwen. Jonge vrouwen en meisjes die meestal onder de radar blijven, die hulp en steun in hun omgeving ontberen, geïsoleerd zijn en bloot staan aan intimidatie en seksueel geweld.²

¹ Nationaal Rapporteur, 2019 (Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2017-2018).

² Gemeente Amsterdam (2020). Raadsbrief 'Programma tegen seksuele intimidatie en seksueel geweld'. Geraadpleegd via <https://www.amsterdam.nl/jijstaatnietalleen/maatregelen/>.

Dat bleek in juli 2019, tijdens een ambtswoninggesprek in de woning van de burgemeester. Het gesprek vormt, samen met eerdere signalen uit de stad, aanleiding voor het Amsterdamse college van burgemeester en wethouders (B&W) om de aanpak van intimidatie en geweld tegen vrouwen als prioriteit aan te merken. De aanpak krijgt vorm in het programma 'Seksueel intimidatie en seksueel geweld', dat bestaat uit een pakket van maatregelen.³ Eén van die maatregelen betreft het zichtbaar maken van de problematiek. De gemeente Amsterdam heeft de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen gevraagd om te ondersteunen bij het verkrijgen van een coherent beeld van de problematiek in Amsterdam, en van handelingsperspectieven om de aanpak van seksueel geweld in Amsterdam te versterken. Dit heeft de aanleiding tot dit onderzoek gevormd.

Het doel van dit onderzoek was daarom tweeledig: meer zicht krijgen op de aard van slachtofferchap van seksueel geweld in Amsterdam, en het bieden van handelingsperspectieven om adequaat om te gaan met deze problematiek. Daartoe zijn in dit rapport verschillende deelvragen geformuleerd, die achtereenvolgens in Hoofdstuk 2 tot en met Hoofdstuk 4 zijn beantwoord. Deze deelvragen richtten zich op drie aspecten: wie zijn de meiden die dit meemaken, wat maken ze mee en op welke manier gaan de betrokken instanties in de stad hiermee om. Hiervoor zijn tien casussen onderzocht. Deze casussen zijn aangedragen door de gemeente Amsterdam. Elke casus betreft één meisje waarvan professionals in haar omgeving vermoeden dat zij slachtoffer is geworden van seksueel geweld. Vrijwel altijd zijn de meiden uit de geselecteerde casussen enkele jaren in beeld bij de gemeente en andere instanties in de stad. Daarnaast zijn verscheidene professionals geïnterviewd over hun algemene beeld van zowel het seksueel geweld als de overige problematiek van deze meiden in Amsterdam. Op de gevolgen van deze selectie voor de generaliseerbaarheid van de resultaten voor een grotere groep slachtoffers, wordt ingegaan in de onderzoeksverantwoording in Hoofdstuk B1.

In dit hoofdstuk worden de bevindingen tezamen kort nog eens toegelicht. Dat leert ons meer over de aard van deze problematiek in Amsterdam. Op basis daarvan kunnen handelingsperspectieven voor de gemeente Amsterdam worden geschetst vanuit het perspectief van het slachtoffer, dat van de professional, en dat van de gemeente. Dat leidt tot een aantal richtinggevende noties voor versterking van de aanpak aan het eind van dit hoofdstuk.

5.1 Seksueel geweld in Amsterdam: de casuïstiek

De tien casussen die voor dit onderzoek zijn onderzocht, laten een zorgelijk beeld zien. Zowel de meiden zelf die zijn onderzocht als casus, als de gezinnen waar zij uit komen, hebben te maken met een opeenstapeling van problemen. Zij ervaren problematiek op meerdere levensgebieden. Volgens de meeste geïnterviewde professionals begint het doorgaans met een gebrek aan basale veiligheid in het gezin, bijvoorbeeld als gevolg van huiselijk geweld of vechtscheidingsproblematiek. Ook spelen andere problemen een rol, zoals schoolverzuim, verslaving, armoede en delictgedrag.⁴ De verschillen tussen de twee culturen waarin veel meiden leven,

3 Website gemeente Amsterdam <https://www.amsterdam.nl/jijstaatnietalleen/maatregelen/> (geraadpleegd op 28 augustus 2020).

4 Zie voor meer informatie hierover ook *Nationaal Rapporteur, 2017 (Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2016)* en *Nationaal Rapporteur, 2019 (Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2017-2018)*.

worden bovendien veelal door de geïnterviewde professionals genoemd als een extra complicerende factor in hun ontwikkeling. Meiden zouden hierdoor bijvoorbeeld extra op zoek gaan naar waar ze bij horen. Er zijn weinig beschermende factoren, zoals een steunend netwerk.

De multiproblematiek, die al vroeg in de jeugd begint, lijkt in deze casussen nauw samen te hangen met het meemaken van verschillende vormen van seksueel geweld. Volgens sommige geïnterviewde professionals is het seksueel geweld dat deze meiden meemaken een gevolg van onveiligheid vroeger. De signalen van seksueel geweld die in de casussen werden genoemd hadden betrekking op wisselende onveilige seksuele contacten en het delen van uitdagende foto's op sociale media, maar ook van exposing, sextortion, vermoedens van meiden ronselen om naar hotels te komen, ruilseks en een netwerk van slaapplekken bij jongens onderhouden. De meeste meiden zien zichzelf volgens betrokken professionals echter niet als slachtoffer. Opvallend is bovendien dat de meiden niet zelden ook zelf dader lijken te zijn van exposing, sextortion of 'ronselen' van andere meiden.

Zowel uit de casuïstiek als uit de verhalen van de professionals komt sociale media naar voren als een belangrijke factor in het tot stand komen van deze verschillende vormen van seksueel geweld. Bijna alle vormen van seksueel geweld die voorbijkomen in de casussen, worden namelijk gefaciliteerd door middel van sociale media. Bijvoorbeeld in de vorm van afspraken tussen jongens en meiden die via bepaalde platforms worden gemaakt. Rondom veel van de vermoedens en signalen van seksueel geweld uit de casussen is bij de betrokken professionals echter vaak onduidelijkheid blijven bestaan. Dit lijkt voort te komen uit een gebrek aan inzicht, expertise en gedeelde normen over het onderwerp, om de verschillende vormen van seksueel geweld te kunnen onderscheiden, herkennen en van passende follow-up te voorzien. Een gebrek aan passende vroegtijdige diagnostiek en deskundige behandeling van deze doelgroep werd door de geïnterviewde professionals dan ook meerdere keren als knelpunt in de aanpak genoemd.

Dit heeft in de meeste casussen geresulteerd in een lange hulpgeschiedenis met veel wisselende hulpverleners. Problemen op het gebied van relaties en seksualiteit zijn daarbij, als gevolg van bovengenoemde knelpunten, vaak niet opgepakt. Interventies en contacten met professionals sloten bovendien niet altijd aan bij de leeftijd of culturele achtergrond van de doelgroep. Op het moment van het doen van het onderzoek – de meiden hebben daarbij een gemiddelde leeftijd van 18,5 jaar, met problematiek die begon te verergeren vanaf het begin van de puberteit – waren de meesten van hen dan ook op een punt beland waarbij ze het vertrouwen zowel in zichzelf als in de hulpverlening waren verloren.

5.2 Handelingsperspectieven

De onderzochte casuïstiek rondom seksueel geweld in Amsterdam laat zich dus kenmerken door complexe multiproblematiek, die bovendien veranderlijk is bijvoorbeeld onder invloed van sociale media. Dat vraagt ook om een multidimensionale beschouwing van die problematiek en de handelingsperspectieven daarbij. We belichten daarom een aantal aanknopingspunten vanuit drie verschillende invalshoeken: die van het slachtoffer (op casusniveau), die van de professional (op operationeel niveau) en die van het stadsbestuur (op strategisch niveau). Zoals bleek in de voorgaande hoofdstukken, zijn vanuit elke invalshoek weliswaar andere aspecten van belang, maar die verschillende aspecten zijn veelal, gezien de aard van de (multi)problematiek, in samenhang allen relevant voor een betekenisvolle aanpak.

5.2.1 Slachtofferperspectief

Zoals uit dit onderzoek blijkt, krijgen slachtoffers te maken met veel verschillende en bovendien complexe problematiek. Problematiek die vaak geworteld is in een gebrek aan basale veiligheid, dat niet op een adequate manier is geadresseerd. Na een lange hulpgeschiedenis zijn de meiden vaak het vertrouwen in de hulpverlening en zichzelf verloren. Voor slachtoffers is het juist van belang om te werken aan het creëren van motivatie en vertrouwen. Dit kan door het bieden van een positief toekomstbeeld, bijvoorbeeld door school weer op te pakken, stage te lopen of een (bij)baan te zoeken. Een te eenzijdige focus op kwetsbaarheden of risicofactoren kan juist averechts werken. Bovendien zijn veel van de meiden gebaat bij een onbevooroordeelde benadering door hulpverlening, omdat zij geen behoefte hebben aan de zoveelste volwassene die hen vertelt wat zij fout doen. Daarnaast is het voor slachtoffers van belang om de belasting van verschillende lopende interventies goed in de gaten te houden. Uit het onderzoek kwam namelijk meermaals naar voren dat de combinatie van verschillende interventies te belastend was voor een meisje van deze leeftijd, wat haar motivatie niet ten goede kwam.

Naast een gebrek aan vertrouwen in zichzelf en in hulpverlening, blijkt ook uit het onderzoek dat veel meiden geen adequaat referentiekader hebben op het gebied van relaties en seksualiteit. Ze kennen hun eigen wensen en grenzen op het gebied van seksualiteit niet, en zien dus ook niet in wanneer iemand over die grenzen heen gaat. Dit geldt ook voor seksualiteit online. De nieuwheid van dit fenomeen zorgt des te meer voor het ontbreken van een adequaat referentiekader op dit gebied. Het is dus van cruciaal belang dat meiden al vroeg in hun jeugd handvatten worden geboden op het gebied van (online) seksualiteit en steun krijgen in hun seksuele ontwikkeling, zodat ze zelf kunnen bedenken wat hun grenzen zijn en deze kunnen aangeven.

Bovendien laat dit onderzoek zien dat veel meiden niet alleen slachtoffer, maar ook dader van seksueel geweld kunnen worden. Bijvoorbeeld door andere meisjes te 'ronselen' om seksuele handelingen uit te voeren met derden. De wijze waarop dit daderschap zich ontvouwt, en de manier waarop dit samenhangt met het slachtofferschap van seksueel geweld, bleef echter onduidelijk gedurende dit onderzoek. Deze samenloop en de mechanismen daarachter vragen dan ook om nadere aandacht en onderzoek.

Daar waar meisjes zich soms niet bewust zijn van hun slachtofferschap, zijn ook jongens zich soms niet bewust van hun daderschap, omdat zij zelf ook de handvatten missen om hierin keuzes te maken. Het bieden van een referentiekader op seksueel gebied is dus van belang voor zowel slachtoffers als daders om hen te helpen bij het herkennen van grenzen en bij de inschatting van de gevolgen van hun daden voor anderen.⁵

5.2.2 Professioneel perspectief

Professionals vinden het positief dat seksueel geweld in Amsterdam hoog op de agenda staat. De problematiek heeft volgens een aantal professionals al langere tijd op de agenda gestaan, maar het recente programma van de burgemeester heeft daar een extra impuls aan gegeven. Die aandacht, en specifiek de aandacht voor deze kwetsbare doelgroep, is essentieel om iets met het thema gedaan te krijgen en bewustwording bij professionals te creëren. Ook is het

⁵ Zie voor meer informatie hierover ook Nationaal Rapporteur, 2017 (Effectief Preventief).

nodig om zicht te krijgen op een probleem dat zich anders nooit vanzelf zal aandienen: je gaat het pas zien als je het doorhebt.

Een belangrijk knelpunt dat door professionals werd genoemd is het ontbreken van vroege en adequate diagnostiek en triage. Professionals onderstrepen dat weinig van de geboden hulp in de hulpgeschiedenis van de casussen lijkt te raken aan de fundamentele problemen in het leven van het meisje: het basale gebrek aan veiligheid en hechting in de vroege jeugd, en de problemen op het gebied van relaties en seksualiteit die – wellicht hieruit voortvloeiend – vanaf de puberleeftijd zijn intrede doen. Dat is zorgelijk, omdat de problematiek zo door de levens van de meiden heen heeft kunnen escaleren. Voor adequate en vroege diagnostiek is deskundigheid bij professionals nodig, om de juiste inschatting te kunnen maken van wat er nodig is, en in welke volgorde: hoe kan worden ‘meebewogen’ met de complexiteit van de problematiek? Dit gaat juist ook om expertise op het gebied van relaties, seksualiteit en seksueel geweld en de rol van sociale media daarin. De samenhang daarvan met de culturele achtergrond van een deel van de slachtoffers vraagt daarnaast om een hulpaanbod waarin aandacht is voor de rol van seksualiteit in de specifieke omgeving waarin deze meisjes opgroeien.

Op basis van het onderzoek kan gesteld worden dat de kennis in principe aanwezig is in Amsterdam: er is een organisatie voor jeugdhulp actief met specifieke expertise op het thema, het Centrum Seksueel Geweld, en het Steunpunt Seksueel Geweld Amsterdam. Wel zou die deskundigheid beter beschikbaar moeten zijn voor de professionals werkzaam in de verschillende uitvoerende organisaties in de stad. Zeker als het gaat om organisaties die werken in het voorveld, bijvoorbeeld op buurtniveau, die een signalerende functie hebben. Zij moeten een eerste inschatting kunnen maken van de problematiek en waar nodig laagdrempelig aanvullende expertise kunnen inschakelen om signalen op adequate manier te kunnen beoordelen en er op gepaste manier op te reageren. En als dit niet lukt, door tijdig betrokkenheid bij te schakelen van de organisatie die deze expertise wél in huis heeft.

Op het gebied van (online) seksualiteit en seksueel geweld gaat het naast feitelijke kennis over het thema, ook om het ontwikkelen van een gedeeld normenkader. Uit de interviews blijkt namelijk dat de manier waarop professionals het gedrag van deze meiden duiden, onlosmakelijk verbonden is met de eigen normen en waarden rondom relaties en seksualiteit. Die kunnen sterk verschillen tussen professionals. Bij sommige professionals leeft bovendien het gevoel dat het niet aan hen is om gedrag bij de meiden te normeren. Hierbij speelt het ook mee dat sociale media, en de relatie daarvan met seksualiteit, een relatief nieuw fenomeen is dat professionals niet altijd begrijpen. Verschillen in normen rondom seksualiteit zullen er altijd zijn, maar het creëren van een bepaalde basisvisie⁶ op wat voor gedrag en welke handelingen op seksueel gebied per ontwikkelingsniveau zorgelijk zijn, en welke niet, zou professionals meer handelingsperspectief kunnen bieden.

Een ander belangrijk aspect waarvan professionals in het onderzoek aangeven dat ze er behoefte aan hebben, is de ruimte tot het bieden van maatwerk voor deze meiden. Professionals willen kunnen doen wat nodig is voor het kind. Ook als dat betekent dat een beslissing buiten het protocol moet worden genomen. Professionals achten het soms nodig om hiervan af te wijken

6 Hiervoor kan bijvoorbeeld worden gekeken naar Het Vlaggensysteem, www.vlaggensysteem.nl (geraadpleegd op 28 augustus 2020).

om de meiden te beschermen of te helpen, maar ervaren hierbij niet altijd bestuurlijke rugdekking (zie §5.2.3).

Om maatwerk te kunnen bieden, is tot slot samenwerking tussen professionals uit verschillende betrokken organisaties – zowel formeel als informeel, zorg en nadrukkelijk ook uit de strafketen – van belang. Hierbij moet goed gekeken en afgewogen worden welke interventie(s) op welk moment en in welke volgorde ingezet moet worden. Dit voorkomt ontijdig of ongericht handelen in crisissituaties. Dat vraagt om overkoepelende coördinatie en begeleiding: niet zozeer in hiërarchisch opzicht maar in het leggen van coherente (horizontale) verbindingen tussen de verschillende professionele domeinen en organisaties, steeds vanuit een probleemgerichte oriëntatie.

In Amsterdam tekent een dergelijke samenwerking zich in bepaalde aspecten al af in de Top 1000 voor ouders (zie Hoofdstuk 3 voor uitleg hierover). Ook de pilot in Amsterdam-West waarbij complexe casuïstiek van meidenproblematiek besproken wordt in een multidisciplinair team van professionals uit verschillende organisaties, sluit hierbij goed aan. Net als de manier van werken in het Centrum Seksueel Geweld. Dit stelt professionals in staat om samen tot beslissingen te komen en te leren van casuïstiek.

5.2.3 Bestuurlijk perspectief

In het onderzoek blijkt dat in Amsterdam wat betreft bestuurlijke randvoorwaarden een goede basis ligt om de aanpak van seksueel geweld verder te ontwikkelen. Wellicht heeft dat te maken met de manier waarop van oudsher in de stad wordt samengewerkt: met een focus op buurten en wijken, relatief goed zicht op welke omgevingen bovengemiddeld kwetsbaar zijn, samenwerking binnen én tussen uitvoerende organisaties, waarbij professionals over het algemeen goed weten waar en bij wie ze terecht kunnen met bepaalde problematiek. Dit is een relevante context om aan de slag te gaan met deze doelgroep en die wens is ook uitdrukkelijk uitgesproken door het stadsbestuur: seksueel geweld staat hoog op de agenda. Inspanningen om iets voor de aanpak van seksueel geweld te betekenen, moeten wel in hun consistentie langjarig worden volgehouden. De problematiek strekt zich uit over meerdere levensgebieden – met een gebrek aan basale veiligheid niet zelden voorop – en gaat bovendien over van generatie op generatie. Het vergt een lange adem om daar verandering in teweeg te brengen. Erkenning van de onlosmakelijke verbondenheid van slachtofferschap met ouderschap, en de absolute noodzaak om ook ouderschap te voorkomen, te stoppen en te bestraffen (zie ook Figuur 1.1: De integrale aanpak in de inleiding van dit onderzoek), is daarbij essentieel.

Op basis van de eerder geschetste complexiteit en veranderlijkheid van de problematiek moeten we erkennen dat de aanpak hiervan niet zal passen binnen de traditionele organisatiedomeinen in het systeem. Dat vraagt om bijzondere voorzieningen in aanpak. Een doorbraak in een casus wordt soms bewerkstelligd doordat de betrokken professional(s) afwijken van het protocol, zoals ook bleek uit dit onderzoek. De mogelijkheid tot het – gemotiveerd – afwijken van reguliere werkwijzen en protocollen moet dus in het systeem zijn ingebouwd. Dat vraagt om organisatorische en bestuurlijke rugdekking die dit soort keuzes legitimeert. Het leidende principe hierbij is dat afwijken van het protocol niet het doel is: het probleem oplossen is het doel. Deze ‘route’ moet expliciet worden gemaakt in het systeem; professionals krijgen op die manier ook de ruimte om keuzes te maken in het belang van het kind. In uiterste gevallen betekent die bestuurlijke rugdekking dat de meest ingewikkelde problemen ook op de bureaus terecht moeten kunnen komen van degenen die het mandaat hebben om de meest ingewikkel-

de beslissingen te maken. Zij kunnen ondersteunen om dilemma's adequaat te ontknopen. Hiervoor kan een set van spelregels en afspraken worden geformuleerd.

Een ander voordeel van het bespreken van deze meest complexe casuïstiek op het hoogste bestuurlijk niveau is – net als dat vanuit professioneel perspectief geldt – dat lerend vermogen (op basis van plan, do, check, act) wordt gestimuleerd: zo kunnen kansen en belemmeringen in het systeem worden opgespoord, en weer worden geadresseerd. De casuïstische informatie kan zo benut worden om de bredere aanpak van seksueel geweld doorlopend te monitoren en te versterken. Daarvoor is het wel nodig dat deze bevindingen en acties gedocumenteerd worden.

5.3 Richtinggevende noties

Op basis van de bevindingen over de aard van de problematiek (§5.1) en over verschillende handelingsperspectieven (§5.2) kunnen een aantal basiselementen voor een betekenisvolle aanpak worden geformuleerd. Dit is geen succesformule noch een uitputtende lijst van werkzame factoren: ze dienen te worden gelezen als, zoals de benaming al zegt, richtinggevende noties voor versterking van de aanpak. Op de volgende pagina staan de vijf richtinggevende noties benoemd:

1 Houd de basale veiligheid scherp in het oog

Een fundamenteel aspect in de problematiek zit in het gebrek aan basale veiligheid en hechting in de vroege jeugd van de meiden, en de problemen op het gebied van relaties en seksualiteit die – wellicht hieruit voortvloeiend – vanaf de puberleeftijd zijn intrede doen. Wanneer dit aspect niet ten eerste wordt erkend en geadresseerd, ontstaat het risico dat de problematiek door de levens van de meiden heen escaleert. Een focus op veiligheid betekent overigens ook erkenning van de onlosmakelijke verbondenheid van slachtofferschap met ouderschap, en de absolute noodzaak om ook ouderschap te voorkomen, te stoppen en te bestraffen in de aanpak van deze problematiek.

2 Bied ruimte voor maatwerk aan de professional

Professionals moeten ruimte krijgen om te doen wat nodig is. Het oplossen van het probleem staat altijd centraal. Ook als dat betekent dat (gemotiveerd) moet worden afgeweken van het protocol. Dat vraagt om deskundigheid bij de professional (zie ook de volgende alinea) en om mandaat, met organisatorische en bestuurlijke rugdekking, die dit soort keuzes legitimeert. In uiterste gevallen betekent die bestuurlijke rugdekking ook dat de meest ingewikkelde beslissingen door de professional ook op dat niveau kunnen worden gedeeld.

3 Voorzie in beschikbare deskundigheid voor vroegdiagnostiek en doorverwijzing

Om de problematiek rond seksueel geweld zo vroeg mogelijk te kunnen signaleren, diagnosticeren en van passende follow-up te voorzien, is goede duiding van de problematiek (maar juist ook van de beschermende factoren) nodig. Op basis daarvan kan een inschatting worden gemaakt van welke acties in welke volgorde nodig zijn. Dat vergt deskundigheid in het veld (zowel feitelijke expertise als een gedeeld normenkader) om deze steeds veranderende vormen van seksueel geweld en slachtoffer- en ouderschap in verschillende culturele contexten te kunnen duiden. En om aanvullende deskundigheid, waar nodig, te kunnen bijschakelen.

4 Blijf het lerend vermogen in de aanpak duurzaam en langjarig volhouden

Seksueel geweld is een brede en complexe problematiek, die zich uitstrekt over meerdere levensgebieden. Het fenomeen zelf is bovendien aan permanente verandering onderhevig, bijvoorbeeld onder invloed van sociale media. Uit dit onderzoek blijkt dat veel professionals het daardoor lastig vonden signalen van seksueel geweld te duiden. Dat vraagt om het voortdurend beschrijven en reflecteren op ontwikkelingen in de problematiek en hoe we daarmee omgaan, om daarvan te kunnen leren, die inzichten een plek te kunnen geven in de aanpak, en dat vervolgens weer te monitoren. Daarbij hoort ook permanente deskundigheidsbevordering onder professionals.

5 Betrek de doelgroep

Veel van het bovenstaande is ingegaan op de problematiek waarmee de meiden uit de onderzochte casuïstiek kampen, en hoe daar het beste mee kan worden omgegaan. We sluiten graag af met de andere kant: in het onderzoek bleken ook de mogelijkheden die de meiden hebben, als gevolg van hun kwaliteiten, talenten, dromen en wensen. En degenen die het beste kunnen formuleren hoe goed aan te sluiten bij deze (vaak online!) leefwereld van de meiden, zijn de meiden zelf. Betrek de doelgroep dan ook bij de verdere ontwikkeling van de aanpak.

“Daarom vind ik deze meiden niet kwetsbaar, want ze manoeuvreren zich door zulke gewelddadige situaties heen en dan zien ze er ook nog goed uit, is hun kamer netjes opgeruimd, eten staat op tafel, ze zorgt voor vader, sport een keer per week. [...] Dat is omdat het krachtige vrouwen zijn. Als ze het steuntje zouden krijgen om dat geweldselement te verwijderen uit hun leven, dan zou dat zoveel beter zijn dan ze framen als algeheel kwetsbare vrouwen.”

Bijlagen

B1 Onderzoeksverantwoording

1.1 Doelstelling

Er bestaan in de gemeente Amsterdam onder verschillende partijen zorgen over jonge vrouwen en verschillende vormen van seksuele intimidatie, seksueel geweld en seksuele uitbuiting. Aangezien deze vormen van seksueel geweld zich vaak aan het zicht onttrekken, is één van de doelstellingen van het programma ‘Seksuele intimidatie en seksueel geweld’ het zichtbaar maken van deze problematiek (zie ook Hoofdstuk 1). De Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen ondersteunt de gemeente Amsterdam bij dit doel door middel van dit onderzoek, dat gericht is op het inzichtelijk maken van de aard van de verschillende vormen van seksuele intimidatie, seksueel geweld en seksuele uitbuiting in Amsterdam en het bieden van handelingsperspectieven voor versterking van de aanpak. Hiertoe zijn de volgende onderzoeksvraag en deelvragen in dit onderzoek geadresseerd:

Wat is de aard van slachtofferschap van meisjes en jonge vrouwen die seksueel geweld hebben meegemaakt in Amsterdam en bekend zijn bij gemeentelijke instanties?

- Wat zijn de achtergrondkenmerken van deze slachtoffers van seksueel geweld in Amsterdam?
- Welke specifieke vormen van seksueel geweld maken zij in Amsterdam mee?
- Welke problemen nemen de betrokken instanties waar bij deze slachtoffers?
- Op welke manier gaan de betrokken instanties om met deze problemen?

1.2 Onderzoeksmethode

Om antwoord te geven op bovenstaande vragen, is een thematisch casuïstiekonderzoek uitgevoerd. De in dit rapport gepresenteerde thema's zijn gebaseerd op kwalitatieve data van professionals uit het veld. Deze data is verkregen door middel van het uitvoeren van diepte-interviews en kan worden opgedeeld in casusspecifieke, feitelijke informatie enerzijds en meningen/indrukken die professionals in het algemeen over de problematiek van seksueel geweld in Amsterdam hebben anderzijds. Omdat meningen en indrukken van professionals geen feitelijke informatie betreffen en deze beïnvloed kunnen worden door verschillende andere factoren, zoals bijvoorbeeld het eigen referentiekader, is tijdens het gehele onderzoek getracht hier een duidelijke scheiding tussen aan te brengen. Deze paragraaf geeft verdere uitleg over de gebruikte methodologie en de kanttekeningen die hierbij geplaatst moeten worden.

1.2.1 Dataverzameling

Er zijn tien anonieme casussen beschreven die zijn geanalyseerd op relevante patronen en verschillen (meervoudige casestudy). De meiden in deze casussen zijn slachtoffer van seksueel geweld in Amsterdam en zijn geselecteerd en aangereikt door de gemeente Amsterdam. Casussen werden anoniem verstrekt en werden tijdens het gehele onderzoek anoniem besproken. Hoewel er slechts een beperkt aantal casussen onderzocht kon worden, is getracht om enige spreiding op basis van type slachtoffer, problematiek en stadsdeel te bewerkstelligen om een

voor de hele stad relevant beeld te kunnen schetsen. Elke casus is geanalyseerd met behulp van twee informatiebronnen, namelijk een documentanalyse van het anonieme dossier en diepte-interviews met professionals van de betrokken organisaties.

De diepte-interviews met betrokken professionals werden ook gebruikt om informatie te verkrijgen over de meer algemene thema's die spelen binnen de problematiek. In totaal zijn er twaalf interviews gehouden met professionals uit het veld, waarvan drie interviews met een verbindingsfunctionaris/casusregisseur Top1000, twee met een casusregisseur Top1000, één met zorg, één met het Centrum voor Seksueel Geweld Amsterdam, één met jeugdbescherming, één met jongerenwerk, één met informele zorg, één met specialistische zorg en één met politie. Interviews waren semigestructureerd van aard en werden uitgevoerd aan de hand van de vragenlijst in Bijlage 2. Professionals kregen echter ook de kans om zelf onderwerpen die zij belangrijk vonden ter sprake te brengen gedurende het interview en door middel van een open vraag aan het einde. Van alle diepte-interviews werden verslagen gemaakt en deze zijn achteraf gecheckt door de geïnterviewden zelf. Deze transcripten vormden samen met verkregen de schriftelijke informatie de basis voor zowel het casuïstiekonderzoek als het algemene deel van het onderzoek.

1.2.2 Analyse

De analyse van de transcripten en schriftelijke documenten verliep zowel inductief als iteratief. Alle informatie werd handmatig gecodeerd door middel van kleurcodes die overeenkwamen met de gestelde deelvragen (zie §1.1). Vervolgens werden met behulp van axiaal coderen de verschillen en overeenkomsten tussen de tekstfragmenten per deelvraag verkend. Deze werden vervolgens samengevat en uitgewerkt per deelvraag. Ook hier werd duidelijk onderscheid gehanteerd tussen casusspecifieke informatie en de meer algemene indrukken van professionals zelf. Deze analyse resulteerde in de casusspecifieke en algemene concepten per deelvraag die beschreven zijn in dit rapport.

1.2.3 Kanttekeningen

De kwalitatieve opzet van dit onderzoek heeft het mogelijk gemaakt om veel detail op te halen, dat niet gemakkelijk wordt verkregen door andere methoden. De verzamelde gegevens zijn door deze methode rijk en diepgaand, wat recht doet aan het doel van het onderzoek: namelijk het verkrijgen van inzicht in de aard van slachtofferschap van seksueel geweld in Amsterdam. Echter gelden ook voor dit onderzoek de beperkingen die in het algemeen voor kwalitatief onderzoek gelden.

Er was ten eerste in dit onderzoek een risico op interviewer bias; het beïnvloeden van een respondent door de interviewer. Er is getracht dit zoveel mogelijk te minimaliseren door het stellen van open vragen met elke keer dezelfde gestandaardiseerde vragenlijst. Ten tweede was er een risico dat de geïnterviewde professionals zich beperkt voelden in hun antwoorden door hun connectie met hun organisaties. Om dit zoveel mogelijk te beperken, zijn alle organisaties en professionals geanonimiseerd aan het woord gekomen in dit rapport. Dit werd aan het begin van het interview ook benadrukt en na het interview was er altijd de mogelijkheid tot het checken en aanpassen van het transcript. Ook moet de kanttekening geplaatst worden dat het hier om een onderzoek gaat met een kleine steekproef en specifieke doelgroep. Gaandeweg het onderzoek werd echter wel al vastgesteld dat er sprake was van datasaturatie, aangezien er in de laatste paar interviews geen nieuwe concepten meer aan bod kwamen.

Generaliseerbaarheid van de bevindingen

Ten slotte moet rekening gehouden worden met de specifieke doelgroep van dit onderzoek. Hoewel dit onderzoek goed inzicht geeft in enkele van de meest complexe jonge slachtoffers van seksueel geweld in Amsterdam, zijn de bevindingen niet zonder meer generaliseerbaar naar alle slachtoffers van seksueel geweld in Amsterdam. Het onderzoek kent namelijk enkele belangrijke limitaties, die vooral samenhangen met de selectie van casussen.

De gemeente Amsterdam heeft tien zaken geselecteerd van slachtofferschap van seksueel geweld in de stad. Dit rapport schetst een diepgaand en gedetailleerd beeld van deze slachtoffers. Helaas konden de slachtoffers zelf niet geïnterviewd worden, dit had het geschetste beeld nog meer kunnen verdiepen. Het geschetste beeld is alleen representatief voor alle slachtoffers van seksueel geweld als de casussen geheel willekeurig zouden zijn geselecteerd en de steekproef groter was geweest. Dit is niet het geval. Ten eerste zijn de geselecteerde casussen relatief zware gevallen van de zaken die bij de gemeente bekend zijn. Ten tweede zijn de zaken die bij de gemeente bekend zijn op hun beurt weer niet representatief voor alle zaken van seksueel geweld binnen de stad.

Vrijwel alle meiden die in het kader van dit onderzoek door de gemeente geselecteerd zijn, waren al langer duidelijk in beeld voor andere problemen dan alleen seksueel geweld, zoals een complexe gezinssituatie of opname in de Top1000. Dit zijn daarom per definitie de meiden die met multiproblematiek kampen, waaronder slachtofferschap van seksueel geweld. Daarom is dit een zeer waardevolle groep om te onderzoeken en lering uit te trekken door retrospectief te onderzoeken wat er misging en wat geholpen zou kunnen hebben. Dit levert immers een bijdrage aan preventie van seksueel geweld in de risicogroep van meiden uit een kwetsbaar milieu. Veel van de bevindingen kunnen ook getoetst worden aan (wetenschappelijke) literatuur over seksualiteit en seksueel geweld. Een literatuurstudie valt echter niet binnen de scope van dit onderzoek.

Ook onderzoek naar grotere populatie nodig

Meiden die wel in beeld zijn bij hulpverleners vanwege slachtofferschap van seksueel geweld, maar niet lijken te kampen met andere problematiek, zullen minder snel ter sprake komen in casusoverleggen. Zij zullen daarom de selectie van dit onderzoek waarschijnlijk niet gehaald hebben. Deze selectie speelt waarschijnlijk dan ook een rol bij de bevinding dat veel slachtoffers kampen met multiproblematiek, waaronder problemen in het gezin. Het is echter niet bekend hoe groot het aandeel van deze ernstige casussen is ten opzichte van de totale groep slachtoffers van seksueel geweld. De verwachting is dat de groep meiden onderzocht in dit rapport slechts het topje van de ijsberg is. Het beeld dat over deze groep naar voren komt, is getoetst bij professionals en is dermate zorgelijk dat er meer gedegen onderzoek onder een grotere populatie nodig is.

Meiden zonder multiproblematiek zijn namelijk ondervertegenwoordigd in dit onderzoek. De aanpak van seksueel geweld onder deze meiden behoeft mogelijk ook versterking. Omgekeerd aan het in dit onderzoek beschreven beeld betreft het dan dus bijvoorbeeld slachtoffers van seksueel geweld die uit stabiele gezinnen komen en niet verzuimen op school. Aanvullend onderzoek is hiervoor nodig en mogelijk, de zaken zijn immers bij de gemeente bekend. De afwezigheid van multiproblematiek betekent immers niet dat deze slachtoffers niet met andere problemen, waaronder mentale, kampen.

De zaken die bij de gemeente bekend (kunnen) zijn, omdat er bijvoorbeeld hulpverlening of politie is ingeschakeld, zijn ook niet representatief voor alle zaken van seksueel geweld in de stad. Hulp wordt immers niet altijd ingeschakeld. De ernst van het slachtofferschap kan hierbij een rol spelen. Wanneer de ernst als gering wordt ingeschat, zullen hulpverlening of politie minder snel ingeschakeld worden. Echter, en belangrijker in het licht van dit onderzoek, is ook bekend dat hoe ernstiger het ervaren seksueel geweld is hoe lastiger het is voor een slachtoffer om erover naar buiten te treden. Afgezien van de zeldzame gevallen waarin de pleger van seksueel geweld op heterdaad betrapt wordt, is deze 'disclosure' van het slachtoffer noodzakelijk voordat er hulp ingeschakeld kan worden. Dit betekent dat dit type zaken ook minder vaak bekend zal zijn bij de gemeente. Concreet onderzoek hiernaar door de gemeente is lastig, omdat we niet weten wat we niet weten. Het is voor de aanpak van de gehele problematiek essentieel bewust te zijn van deze blinde vlek en continue te trachten deze te verkleinen.

B2 Vragenlijst

Introductie

1. Bedanken voor tijd, voorstellen, uitleg instituut Nationaal Rapporteur, rol in onderzoek voor Amsterdam, uitleggen rol interviewer en notulist.
2. Benoemen vertrouwelijkheid gesprekken, anonimiteit casussen, privacywaarborgen.
3. Benoemen structuur gesprek: eerst een algemene inleiding over de problematiek, daarna casusspecifiek

Inleiding problematiek

4. Maak je als [functie] veel casuïstiek mee waarin seksuele intimidatie en seksueel geweld een rol speelt?
5. Wat voor type seksueel geweld zie je vooral?
6. Wat voor type slachtoffers zie je vooral?
7. Met wat voor problematiek hebben deze slachtoffers volgens jou te kampen?
8. Op welke manier wordt deze problematiek door jouw organisatie geadresseerd? En door andere organisaties in het lokaal domein?
 - a. Wat gaat daarin goed?
 - b. Wat kan daarin beter?
9. Heb je nog toevoegingen?

Vragen specifieke casus

10. Aflopen checklist:

Achtergrondkenmerken		
Item	Antwoord	Toelichting
Leeftijd		
Geboorteland	Nederland / Marokko / Suriname / Turkije	Anders:
Geboorteland moeder	Nederland / Marokko / Suriname / Turkije	Anders:
Geboorteland vader	Nederland / Marokko / Suriname / Turkije	Anders:
Religie	Islamitisch / Hindoeïstisch / Christelijk / geen	Anders:
Gezinssamenstelling	Aantal broers: Aantal zussen: Vader aanwezig: ja / nee Moeder aanwezig: ja / nee	Toelichting:
Relatie	Ja / nee	Toelichting:

Sociaal netwerk	Goed contact met: vriendinnen / familie	Positieve invloeden: Negatieve invloeden:
School	Regulier / verzuim / leerproblemen	Toelichting:
Middelengebruik	Alcohol / softdrugs / harddrugs / lachgas	Toelichting:
Persoonlijke risicofactoren	LVB / eenoudergezin / lage SES / achtergestelde woonomgeving / identiteitsconflicten	Toelichting:
Beschermende factoren	Intelligent / veel zelfvertrouwen / warme sensitieve opvoeding / goede band met ouder(s) / sociale steun netwerk ouders	Toelichting:
Vormen van seksueel geweld		
<i>Item</i>	<i>Antwoord</i>	<i>Toelichting</i>
Welke vorm(en) van seksueel (grensoverschrijdend) gedrag of seksueel geweld meegemaakt?	Verkrachting / aanranding / schennis / uitbuiting / ruileks / shamesexting / exposing	Toelichting:
Hoe bekijkt het slachtoffer de situatie?	Erkenning / ontkenning	Toelichting
Wie was de dader?	Vader / (ex)vriendje	Anders:
Hoe lang duurde het misbruik?	Eenmalig / meermalen	Periode:
Ervaren problemen		
<i>Item</i>	<i>Antwoord</i>	<i>Toelichting</i>
Is er binnen gezin sprake van huiselijk geweld?	Fysiek geweld tussen ouders / fysiek geweld ouders naar kinderen / anders	Toelichting:
Is er binnen gezin sprake van middelenmisbruik?	Alcohol / softdrugs / harddrugs	Toelichting:
Is er binnen gezin sprake van criminaliteit?		Wie, toelichting:
Eerdere hulpverlening		
<i>Item</i>	<i>Antwoord</i>	<i>Toelichting</i>
Hoe ziet de huidige hulp er uit?		
Heeft het slachtoffer eerder professionele hulp ontvangen?	Ja / nee	Waarvan, waarvoor:

Op welk moment was de hulp betrokken?		
Hoe ervaart het slachtoffer de hulp?		
Betrokkenheid andere organisaties		
<i>Item</i>	<i>Antwoord</i>	<i>Toelichting</i>
Is de politie betrokken bij de casus?	Melding / aangifte /	
Zijn er (lopende) kind- beschermingsmaatregelen?	Ondertoezichtstelling / machtiging uithuisplaatsing / voogdijmaatregel	
Is het onderwijs betrokken bij de casus?	School / leerplicht /	
Is jongerenwerk betrokken bij de casus?		
Zijn andere organisaties betrokken bij de casus?		

Afsluiting

11. Bedanken voor gesprek, mogelijkheid tot ontvangen transcript benoemen, vragen hoe respondent op de hoogte wil worden gehouden.

De Nationaal Rapporteur rapporteert over de aard en omvang van mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen in Nederland.

Wie is de Nationaal Rapporteur?

De Nationaal Rapporteur is Herman Bolhaar. Het instituut Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen bestaat uit de Nationaal Rapporteur en een team van deskundige en bevoegde medewerkers met een multidisciplinaire achtergrond.

Wat doet de Nationaal Rapporteur in de aanpak van mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen?

De Nationaal Rapporteur onderzoekt de aard en omvang van mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen in Nederland. In de thematische onderzoeken en regelmatig verschijnende monitors ligt de nadruk op het volgen en verbeteren van de aanpak van mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen. Op basis van deze onderzoeken en informatie uit verschillende bronnen adviseert de Nationaal Rapporteur de nationale en lokale overheid, andere bestuursorganen, internationale organisaties en organisaties in de uitvoering over hoe zij mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen kunnen voorkomen en bestrijden.

Postadres

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag
Telefoon: 070 370 45 14
www.nationaalrapporteur.nl
@NLRapporteur

September 2020

